

BUITENPLAATS VAN RUYTENBURCH

TERREIN GEMEENTELIJKE DIENSTEN

CULTUURHISTORISCHE VERKENNING JANUARI 2014

Gemeente Vlaardingen
Lisanne van den Bulk o.b.v. Gerard Hoogerwaard

BUITENPLAATS VAN RUYTENBURCH

TERREIN GEMEENTELIJKE DIENSTEN

Brandweercomplex

Hoflaan 1-13

3134 AA Vlaardingen

Status: beeldbepalend pand, beschermd stadsgezicht

Eigenaar: Gemeente Vlaardingen

Watertoren

Van Linden van den Heuvellweg 2b

3134 AE Vlaardingen

Status: beeldbepalend pand, beschermd stadsgezicht

Eigenaar: Gemeente Vlaardingen

Inhoudsopgave

Inleiding	03
1. Situatie	04
2. Ontwikkelingsgeschiedenis	05
2.1 Vlaardingen	05
2.2 Industrialisatie	06
2.3 Het Louwe Land	07
3. Bebouwing van het Louwe Land	08
3.1 Het Hof	08
3.2 Gasfabriek	10
3.3 Scheepswerf A. de Jong	17
3.4 Gemeente Reiniging	18
3.5 Brandweerkazerne	23
3.6 Watertoren	25
3.7 Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf	26
4. Fasering, structuur en openbare ruimte	30
4.1 1870	30
4.2 1900	31
4.3 1930	33
4.4 1960	35
4.5 2000	37
5. Kenmerken	39
6. Mogelijkheden voor het inpassen van cultuurhistorie	41
Bronnenlijst	44
Bijlage	46

Inleiding

Tegenover de recente nieuwbouw van Buizengat-Oost, liggen er plannen voor de ontwikkeling van de vroegere Buitenplaats Van Ruytenburch. Sinds 1995 wordt er al gezocht naar een nieuwe inrichting voor het gebied ten oosten van het Buizengat. In 2003 werden in de structuurnota de ruimtelijke randvoorwaarden en uitgangspunten voor het herstructureringsgebied aan de noordrand van het centrum vastgesteld. De gemeente heeft dit gebied herbestemd als woningbouwgebied. De nieuwe woonomgeving moet een aanvulling vormen op het huidige woonaanbod binnen de gemeente. De planning is om het gebied in fases te ontwikkelen, zodat een organische ontwikkeling tot stand komt, net zoals het gebied zich voorheen ontwikkelde.

Ter inspiratie voor de ontwikkelingsplannen van het gebied tussen de Hoflaan en de Van Linden van den Heuvellweg ontstond er vanuit de gemeente Vlaardingen behoefte aan een rapport met de cultuurhistorische waarden van dit gebied. De geschiedenis van de bewoning in dit gebied gaat terug tot in de zeventiende eeuw, toen het bij de buitenplaats van Van Ruytenburch behoorde. Willem van Ruytenburch (man in het geel op De Nachtwacht) was onder andere één van de bewoners. Vanaf eind negentiende eeuw gingen er zich steeds meer gemeentelijke bedrijven vestigen en daarvan resteren nu alleen nog de monumentale brandweerkazerne en watertoren. Hoewel een groot gedeelte van de gebouwen en structuren verdwenen is, kon deze met historisch onderzoek nog achterhaald worden. Dit rapport dient ter inspiratie om de cultuurhistorie van dit gebied mee te kunnen nemen in de toekomstige plannen. Dit gebied hoort tevens bij het beschermd stadsgezicht van Vlaardingen en het rapport kan daarmee dienen om de bijzondere cultuurhistorie duidelijker herkenbaar te maken in dit gebied.

Luchtfoto Vlaardingen 2013, met in het rood het onderzoeksgebied

De Nachtwacht, Rembrandt van Rijn, 1642

1. Situatie

Het te onderzoeken gebied wordt in het westen begrensd door de Hoflaan, die de grens vormt tussen de haven (Buizengat) en de voormalige grond van de Gemeente Vlaardingen. In het noorden wordt het gebied begrensd door de Westlandseweg (voorheen Schiedamsedijk). Deze voormalige rivierdijk vormt de oude scheiding tussen de gemeentes Vlaardingen en het voormalige Vlaardingen-Ambacht.¹ Ten zuiden en oosten wordt het gebied begrensd door de twee oudste parkgebieden van Vlaardingen, namelijk Het Hof en het Oranjepark. De Van Linden van den Heuvelweg vormt de scheiding tussen het herontwikkelingsgebied en het Oranjepark.

Momenteel valt het gebied onder het stedenbouwkundig plan de Buitenplaats Van Ruytenburch. In het gebied staan twee beeldbepalende panden, namelijk de brandweerkazerne en de watertoren; beide onderdeel van het beschermd stadsgezicht.

Brandweerkazerne

Watertoren

Huidige omgeving Hoflaan en Van Linden van den Heuvelweg

A: Herontwikkelingsgebied Buitenplaats Van Ruytenburch

B: Brandweerkazerne

C: Watertoren

¹ Vlaardingen-Ambacht was een ambachtsheerlijkheid in de buurt van Vlaardingen en werd in 1941 deels bij Vlaardingen en deels bij Schiedam ondergebracht.

2. Ontwikkelingsgeschiedenis

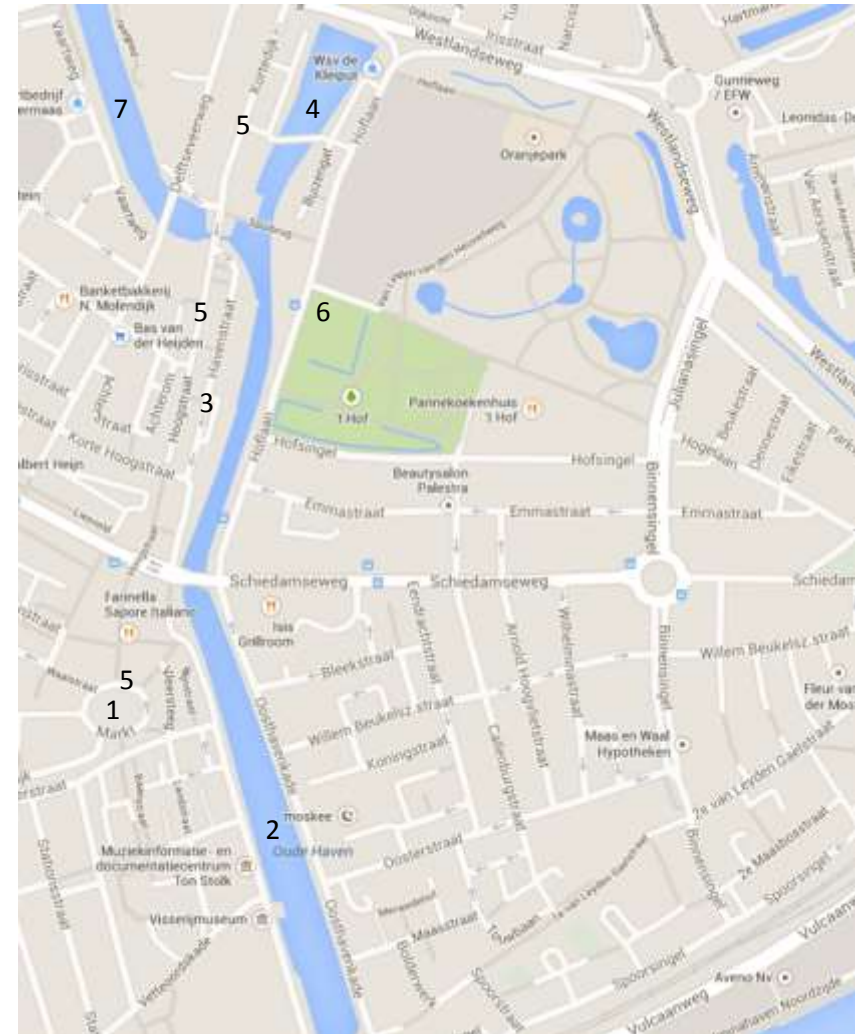
2.1 Vlaardingen

De bewoning in Vlaardingen gaat terug tot ongeveer 3500 tot 2500 voor Christus en staat bekend als de Vlaardingencultuur. Het Vlaardingen zoals wij dat nu kennen met zijn structuren en bebouwing ontstond rond ongeveer 700. De geestelijke Heribald schonk rond 726 een gorzengebied met een kerk aan Willibrord. Deze kerk bevond zich ter plaatse van de huidige Grote Kerk, naast de kreek De Vlaarding. Op de naastgelegen westelijke oeverwal ontwikkelde zich een nederzetting. In het jaar 1000 vestigde Graaf Dirk III ten westen van Vlaardingen zijn grafelijk hof. Ten zuidoosten van de huidige Grote Kerk bouwde hij zijn burcht. Zijn komst zorgde ervoor dat Vlaardingen uitgroeide tot een plaats met een internationaal handelsnetwerk. Het omliggende gebied werd vervolgens steeds systematischer ontgonnen. Om zich te weren tegen het water werden al in de 12^e eeuw dijken aangelegd. Zo vormden de Maasdijk (Kortedijk, Hoogstraat en de Markt), de kerkring en de Oude Haven het dijkensysteem. Zij verdeelden Vlaardingen in een binnen- en buitendijks gebied. Door de aanleg van de Vlaardingse Vaart werd in de 13^e en 14^e eeuw de afwatering van het achterland geregeld. Rond 1470 werd de Oude Haven in oostelijke richting verlegd, zodat de huidige Havenstraat kon worden aangelegd. Begin zeventiende eeuw werd het Buizengat verruimd tot een spuiboezem en werden hier de haringbuisschepen in de winter ondergebracht.

Vlaardingen ontwikkelde zich in de 16de en 17de eeuw ten westen van de Oude Haven richting het zuiden. In 1627 werd de buitenplaats Het Hof aangelegd met landhuis en formele tuinaanleg aan de oostzijde van de Oude Haven. Het duurde echter tot de 19de eeuw voordat de bewoning op de oostelijke oever van de Oude Haven tot ontwikkeling kwam.

Vlaardingen, ca. 1560 (Stadsarchief Vlaardingen)

1. Grote Kerk 2. Oude haven 3. Havenstraat 4. Buizengat 5. Maasdijk 6. Buitenplaats 7. Vlaardingse Vaart

2.2 Industrialisatie

In de 19de eeuw is de bebouwing aan de Westhavenkade bijna geheel aaneengesloten. Het zuidelijk deel van Vlaardingen lag nog buitendijks en de pakhuizen stonden direct aan het water. Daarachter stonden een aantal molens en bevond zich de touwslagerij. Aan de oostzijde van Vlaardingen ontwikkelde zich bebouwing langs het Toepad (later Schiedamseweg). De economie draaide op de haringvisserij, maar vanaf 1850 komt ook in Vlaardingen de industrialisatie op gang. Dit zorgde voor de eerste industriële bedrijven, zoals een tabaksfabriek en stoompelmolen. Door de opening van de Nieuwe Waterweg in 1872 ontwikkelde de Vlaardingse visserij zich tot een bloeiende onderneming. De stoomlogger deed zijn intrede en Vlaardingen groeide uit tot de belangrijkste haringhaven van Nederland. Vanaf 1870 komt ook de watergebonden industrie en de visserijgebonden nijverheid op gang. In 1891 kreeg Vlaardingen een treinverbinding met Schiedam en Hoek van Holland. De spoordijk was en is tevens de waterkering. Waar de spoordijk de Oude Haven kruist, werd een sluis aangelegd. Langs de Oosthavenkade ontstond eveneens bebouwing. In 1895 werd begonnen met de aanleg van de Koningin Wilhelminahaven. Dit trok nieuwe handel en industrie aan. In de nieuwe haven werd tevens het waterleidingbedrijf gebouwd. De werkgelegenheid nam toe en hiermee ook de vraag naar woningen. De Oostwijk werd aangelegd en na 1916 werd ook het deel ten oosten van de Binnensingel bebouwd. De oude kern behield zijn plattegrond, maar de bebouwing werd vernieuwd. Zo breidde Vlaardingen de bebouwing steeds verder uit, tot de stad zoals wij die nu kennen.

Vlaardingen, Oostwijk in aanbouw, 1901 (Stadsarchief Vlaardingen)

1. Westhavenkade 2. Toepad/Schiedamseweg 3. Spoordijk 4. Oosthavenkade 5. Binnensingel

2.3 Het Louwe Land

Het gebied ten oosten van de Oude Haven was van oorsprong buitendijksgebied. Na de grote overstroming in 1163 werd het Maasdijktracé teruggedregd, waardoor het te onderzoeken gebied buitendijks kwam te liggen. In 1562 werd besloten tot het graven van een waterloop van de Maas tot aan de Oude Haven. Deze waterloop scheidde het land in een Kleine Buitenweide (het zogenaamde Louwe Land) en de Grote Buitenweide. Louweland betekent laaggelegen land en was voornamelijk nat gebied. Beide gebieden zijn ontstaan door het aanslibben van Maassedimenten en later ingedijkt. In 1586 werd de waterloop naar de Maas afgedamd en in gebruik genomen als spuiwater². Waar de waterloop eerst recht met de Oude Haven verbonden was, is deze mogelijk in 1562 verbonden met het Buizengat via een bocht in de waterloop, waardoor een groter spuiwater werd verkregen. In 1586 werd de Kleine Buitendijkseweide beschreven als een weiland begroeid met 'riet ende andere ruychten'.³ Beide buitenweides waren in bezit van de graven van Arenberg. Zij waren als akker- en grasland in gebruik en werden waarschijnlijk beiden verpacht aan particulieren. De Kleine Buitenweide werd in de 16de eeuw afgescheiden door het Oostelijk Spuywater, het Spuywater (Buizengat) en de Schiedamsedijk. Er was nog geen bebouwing op het Louwe Land, maar het was wel bereikbaar vanaf de Schiedamsedijk. Het Louwe Land lag ten noorden van de buitenplaats Het Hof. Vanaf het Louwe Land was er zicht op Het Hof, dat aan de overzijde in de Grote Buitenweide werd gesitueerd. Het Louwe Land zelf bleef lang onbebouwd, wat waarschijnlijk is toe te schrijven aan het feit dat het Louwe Land een drassig gebied is geweest. Een andere reden was dat het land bij Vlaardingen-Ambacht hoorde en pas in 1830 aan de stad Vlaardingen werd verkocht.

² Het spuiwater is een reservoir dat men bij hoog water liet vollopen, waarna men de deuren bij een nauwe doorgang sloot. Bij laag water in de haven liet men het water uit het reservoir door de haven stromen, waardoor aanslibben in de haven werd tegen gegaan.

³ M.P. Defilet en T. de Ridder, *Bureauonderzoeken 8, Hoflaan-Oost, Vlaardingen*, Vlaardingen 2004.

Het Louwe Land, ca. 1560

Het Louwe Land door Nicolaes en Jacob Kruikius. Met kromming in het Oostelijk Spuywater, 1712

Reconstructie van buitenplaats Het Hof in 1712, gezien vanaf het Louwe Land

3. Bebouwing van het Louwe Land

3.1 Het Hof

In 1611 kocht Pieter Gerritsz. van Ruytenburch de Grote en Kleine Buitenweide en de heerlijkheden van Vlaardingen en Vlaardingen-Ambacht van Jan de Ligne, graaf van Arenberg. Van Ruytenburch liet in 1618 zijn buitenplaats (Het Hof) bouwen op de Grote Buitenweide, waarschijnlijk op de plaats waar destijds een 16de eeuwse boerderij stond. Het Hof werd aan de noordzijde begrensd door het Oostelijk Spuywater. De kade hiervan werd de Hofdijk genoemd, wat nu de Hogelaan is. Het Hof lag tegenover de Delftse sluisen. De buitenplaats was gesitueerd aan het water, waardoor Van Ruytenburch over de trekvaart De Vlaarding snel in Delft en Den Haag was en over de Maas tevens snel in Rotterdam en Maassluis kon komen. Van Ruytenburch bereikte zijn Hof via de Oude Havenbrug en liet naast de kade van de Oude Haven een laan aanleggen met bomen aan weerszijde tot aan zijn huis, de latere Hoflaan. Ter hoogte van zijn huis kwam een voetgangersbrug over het Spui. In 1627 liet zijn zoon Willem het huis afbreken en vervangen door een waarschijnlijk veel voornameer Hollands Classicistisch landhuis met bijbehorende tuin. Willem van Ruytenburch was een voornaam man, schepen van Amsterdam en lid van het Vroetschap van Amsterdam. Burgemeester is hij nooit geworden, omdat hij daarvoor te veel tijd in Vlaardingen en Den Haag doorbracht. De buitenplaats omvatte het huis, een koetshuis en tuinen. Willem werd wereldberoemd daardat hij zich door Rembrandt van Rijn liet vastleggen op het schilderij De Nachtwacht (man in het geel). Zijn zoon Jan liet de tuin tussen 1669-1724 in Franse Landschapstijl wijzigen. In 1830 verkocht de familie Van Leyden Gael de buitenplaats, de heerlijkheden en het overige gebied ten oosten van de haven en ten noorden van de Maas aan de stad Vlaardingen.

Het Louwe Land, ca. 1820

1. Het Hof 2. Hofdijk 3. Oude Havenbrug 4. Hoflaan 5. Oostelijk Spuywater
(Stadsarchief Vlaardingen)

Willem van Ruytenburch.
Detail van De Nachtwacht

Het Hof, door J.C. Philips, 1745

Vervolgens werd in 1840 het Oostelijk Spuywater gedempt. Vanwege de verbeterde baggermethoden was een spuiwater niet meer noodzakelijk. Een deel van de dijk tussen de Grote Buitenweide en het Louwe Land bleef behouden. Deze is ook nu nog waar te nemen als verhoging in het landschap op de Hogelaan. Het park bij Het Hof werd vanaf 1870 openbaar toegankelijk en ingericht in de gardeneske stijl. Deze gardeneske stijl is nog zichtbaar en dat is vrij uniek voor Nederland en dus zeer waardevol. Het openbaar maken van het park gaf rond 1920 de aanzet tot het uitbreiden van de tuin met het Oranjepark dat ten noorden van Het Hof – op het Louwe Land – werd aangelegd (ca. 1941). Verder is een deel van de vijver, de vroegere omgrachting van Het Hof, behouden gebleven. Niet alleen de tuin en gracht zijn deels behouden gebleven. Bij archeologisch onderzoek zijn de funderingen van een (hoofd)gebouw van Het Hof gevonden en eveneens een met puin volgestorte kelder van het hoofdgebouw. De keldervloer heeft zelfs zijn geglazuurde tegels nog. Zie ook het rapport van Oldenburgers Historische Tuinen: 'Park het hof te Vlaardingen'.⁴

Opgavingen van Het Hof (Stadsarchief Vlaardingen)

Kaart van na 1840, met daarop in rood aangegeven waar de dijk behouden bleef na het dempen van het Oostelijk Spuywater (Stadsarchief Vlaardingen)

Verhoging in het landschap bij de Hogelaan; restant van de kade van het Oostelijk Spuywater

Archeologische opgraving Het Hof.
Licht grijs: bebouwing 1618-1790
Grijs: bebouwing 1790
Rode stippelrand: hoofdgebouw
Bron: tekening uit C. van Loon, M.P. Defilet en J.P. ter Brugge, *VLAk-verslag 26 Het Hof 02.023, Hoflaan 02.024*, Vlaardingen 2007

Situatie 2011, met de plaatsaanduiding van de archeologische opgravingen

⁴ Oldenburgers Historische Tuinen, *Park Het Hof te Vlaardingen*, z.pl, z.j. en C. van Loon, M.P. Defilet en J.P. ter Brugge, *VLAk-verslag 26 Het Hof 02.023, Hoflaan 02.024*, Vlaardingen 2007.

3.2 Gasfabriek

Tot het midden van de 19de eeuw maakte men gebruik van olieverlichting. In 1826 werd in Rotterdam de eerste gasfabriek van Nederland gebouwd. Er moesten de nodige verbeteringen worden aangebracht, voor er na 1850 steeds meer gasfabrieken verrezen. In Vlaardingen werd in 1856 geklaagd over de slechte verlichting en aannemer R. Pijl de Vries werd afgekocht. In 1858 kreeg J.F. de Groot toestemming voor het oprichten van een gasfabriek op het terrein van Het Hof. Hij kreeg tevens de opdracht om een openbaar gasverlichtingsnet aan te leggen ter vervanging van de olieverlichting. De fabriek werd tussen het Buzengat en de Hoflaan gerealiseerd.

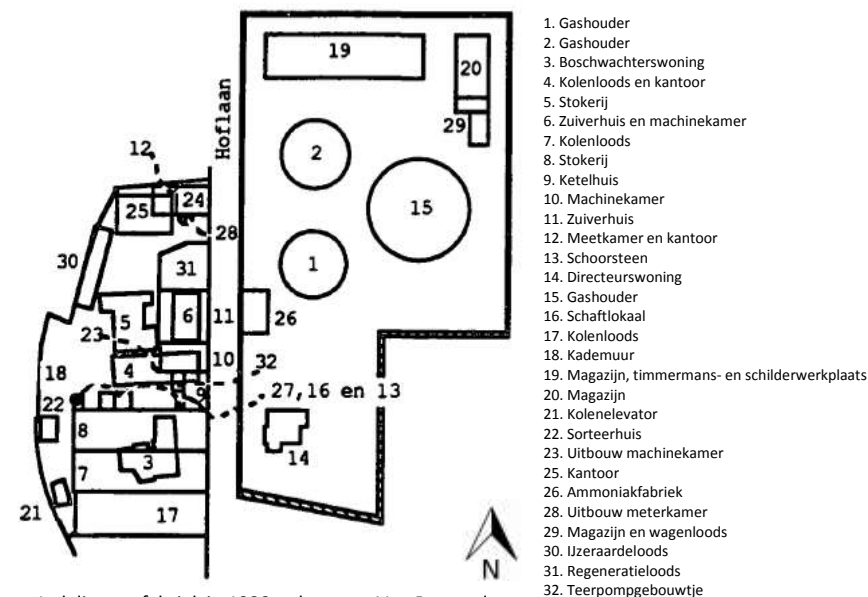
Proces

Voor de fabricage van gas werden steenkolen droog gedestilleerd in gasretorten⁵ of kamerovens (Schets van Van Bommel [VB] nr. 7 en 8). Door deze verhitting stijgen de gassen op en worden door een buizenstelsel van klimpijpen afgevoerd naar één centrale buis. Uiteindelijk komt het in de zuiveringsinstallatie terecht (VB 6 en 11). Het nu ruwe lichtgas wordt afgekoeld in een condensor. Hierna komt het gas langs een teerscheider, om alle teer eruit te halen (VB 32). Door het gas in contact te brengen met water, wordt de ammoniak opgelost (VB 26). Hierna wordt het door zuiveringskisten gevoerd om het gas te zuiveren van zwavelwaterstof en cyaanverbindingen. Zwavelwaterstof bindt zich aan ijzeraarde, wat zich op roosters in de zuiveringskisten bevond (VB 30). Via een gasmeter (VB 12) stroomt het bruikbare gas naar de gashouders, waarin het wordt opgeslagen tot afname (VB 1, 2 en 15).

⁵ Een retort is een schuin aflopende buis die van buitenaf verwarmd wordt.

Het Louwe Land met gasfabriek, 1875 (Stadsarchief Vlaardingen)

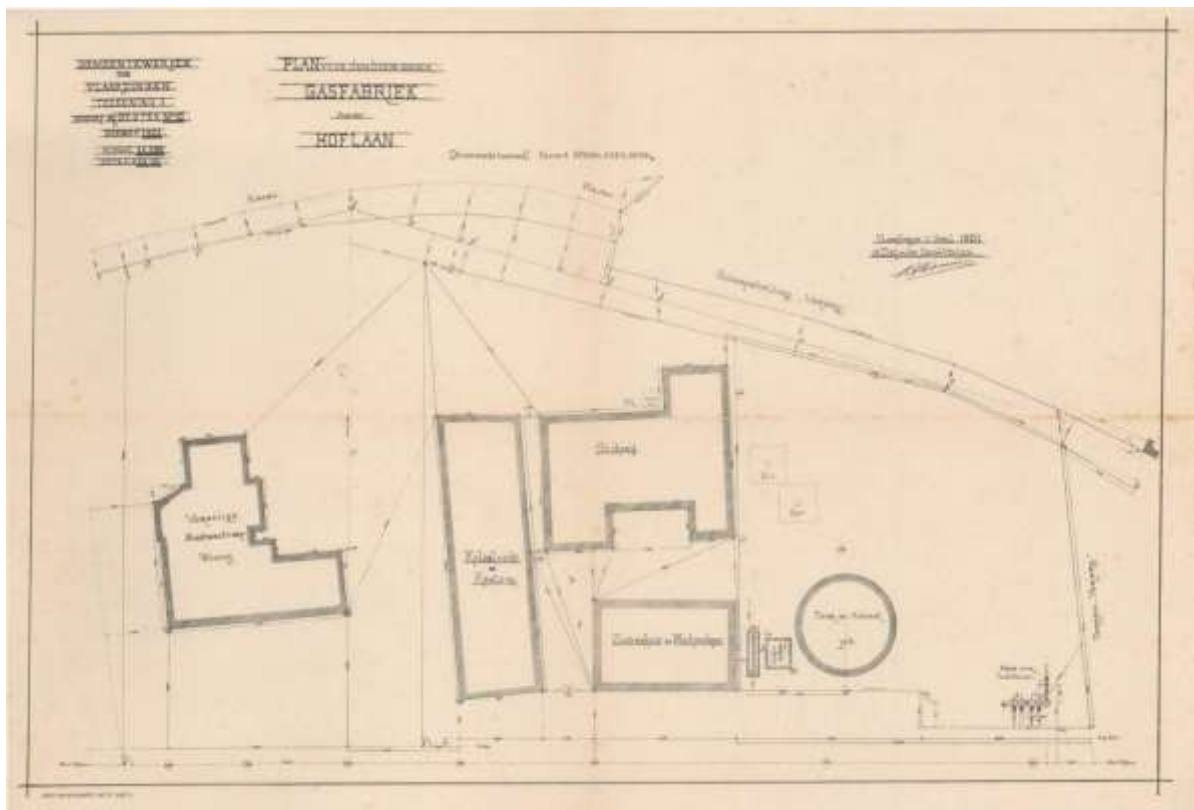

Indeling gasfabriek in 1939, schets van Van Bommel

Bron: tekening Bert van Bommel, *Binnenstadsonderzoek Vlaardingen*, z.p. 1990.

Bouwfasering

De gasfabriek ontwikkelde zich in eerste instantie op het gebied tussen de huidige Hoflaan en het Buizengat. Aan de overzijde van de Hoflaan werd in 1859 de eerste gashouder geplaatst. In 1875 bestaat het complex uit drie gebouwen en drie jaar later heeft het complex er nog twee gebouwen bij gekregen. Hoewel elders de gasfabricage een taak van de gemeente was, werd de gasfabriek in Vlaardingen pas in 1895 eigendom van de gemeente.

Plattegrond van de indeling van de gasfabriek vóór 1901. Met de Boswachterswoning (links) als overgebleven gebouw van Het Hof, 1901 (Stadsarchief Vlaardingen)

Louwe Land met de indeling van de gebouwen van de gasfabriek, 1877

Eveneens werd in 1895 een tweede gashouder op het Louwe Land geplaatst. In 1902 werd een nieuwe gasfabriek gebouwd, waarbij het laatste restant van Het Hof, de tuinmanswoning ('boschwachterswoning'), verdween. De stokerij en de kolenloods werden hierbij ook overkapt. In 1901 werden al een condensor, teerafscheider, vier zuiverkisten en een stoommachine aangekocht. De fabrieksgebouwen waren georiënteerd op de zijde van het Buizengat, waar de bedrijvigheid plaats vond. Als gevolg daarvan bevonden zich aan de Hoflaan vrijwel geen toegangen, behalve de entree van het terrein via een monumentaal hekwerk. Bij zo'n grote fabriek hoorde uiteraard ook een statige directeurswoning (VB 14). In 1904 verrijst deze ten zuiden van de gashouders en werd daarvan afgescheiden met een sloot. Het pand in Neorenaissancestijl werd gekenmerkt door baksteenbouw met speklagen (horizontale banden), trapgevel en rondboogjes met aanzetstenen. Voor de gebouwen van de gasfabriek werd eenzelfde stijl gebruikt, met speklagen, een gemetselde topmakelaar, rondboogfries en een geleding met lisenen. In 1906 volgde uitbreiding van het complex met een gashouder, in 1910 gasretorten, 1913 een nieuwe kolentransportinrichting en in 1914 werd de gashouder vergroot. In 1916 is sprake van 'totale vernieuwing van de fabrieken', maar het is niet duidelijk of daarbij ook de gebouwen gewijzigd werden. In 1922 werd een 'toonkamer' ingericht om diverse gasapparaten te tonen aan publiek. Door de opkomst van de gloeilamp, werd de fabriek in 1947 buiten werking gesteld. Vanaf 1949 werd het gas betrokken uit Rotterdam. Een jaar later werden nog wel een nieuwe meter- en reguleurkelder aangelegd en in 1952 werd nog besloten om een hogedrukberging aan te leggen, omdat de gashouders verouderd waren. In 1956 werd de gashouder na onderhoud weer in gebruik genomen, waarna in 1962 de hogedrukvaten buiten bedrijf werden gesteld.

Op het te onderzoeken gebied (Louwe Land) stonden tot 1947 de gashouders (tanks), een gebouw dat diende als magazijn, timmermans- en schilderswerkplaats (VB 19) en de directeurswoning. Deze laatste is in 1964

Gasfabriek, gezien richting Buizengat, waarschijnlijk met de ammoniakfabriek (VB 26) op de voorgrond en het ketelhuis/stokerij (VB 8), de kolenloods/kantoor (VB 4) en het zuiverhuis/machiniekamer (VB 6) op de achtergrond (Stadsarchief Vlaardingen)

Hoflaan gezien richting Westlandseweg met links de meterkamer/kantoor (VB 12) en rechts de gashouders uit 1859 en 1895, foto uit 1902 (Stadsarchief Vlaardingen)

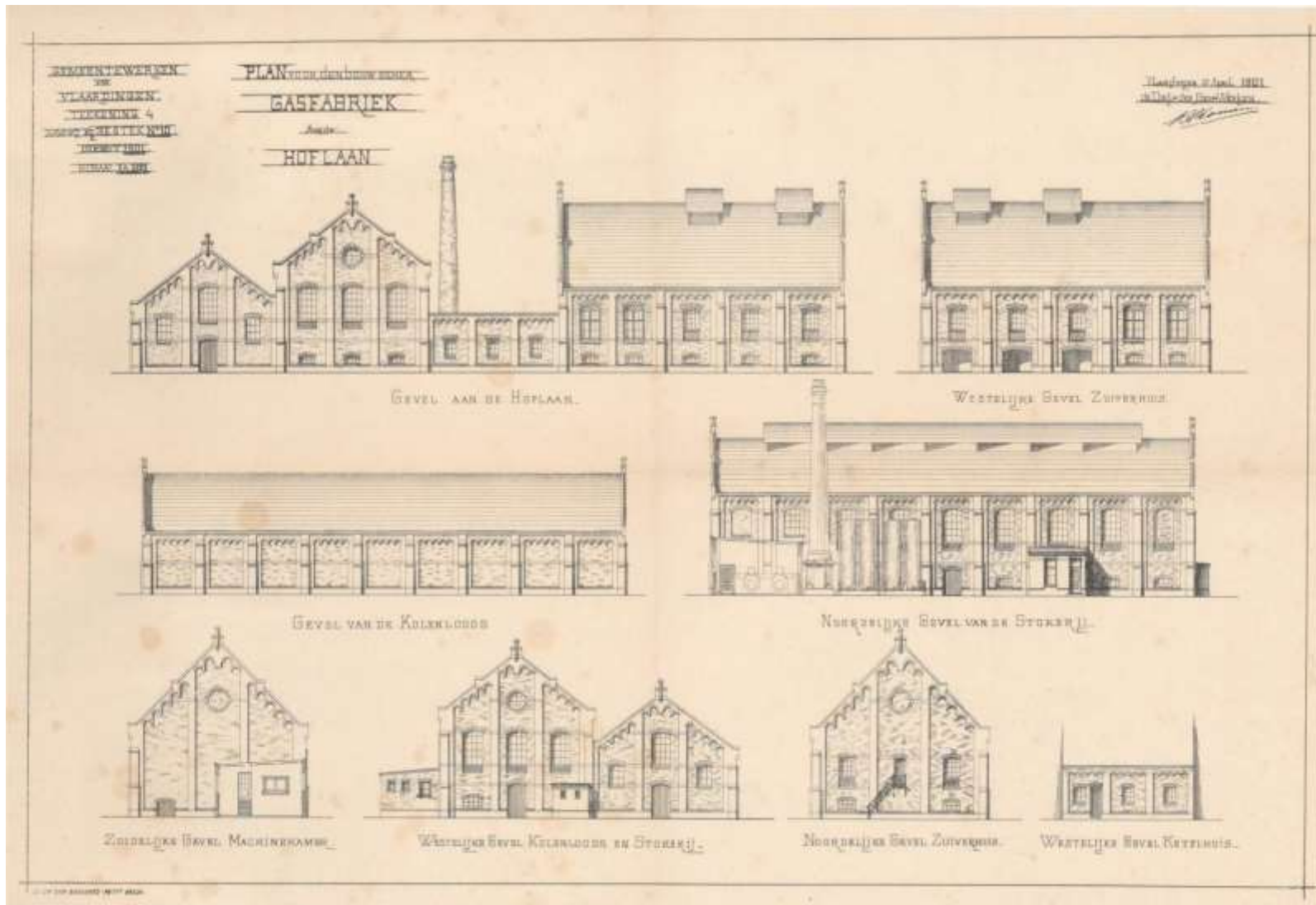
gesloopt (mogelijk Hoflaan 19). Hoogst waarschijnlijk stond ernaast ook nog een gebouw met een bovenwoning (Hoflaan 17), dat in 1962 werd afgebroken voor de realisatie van de Dienst Stadswerken.

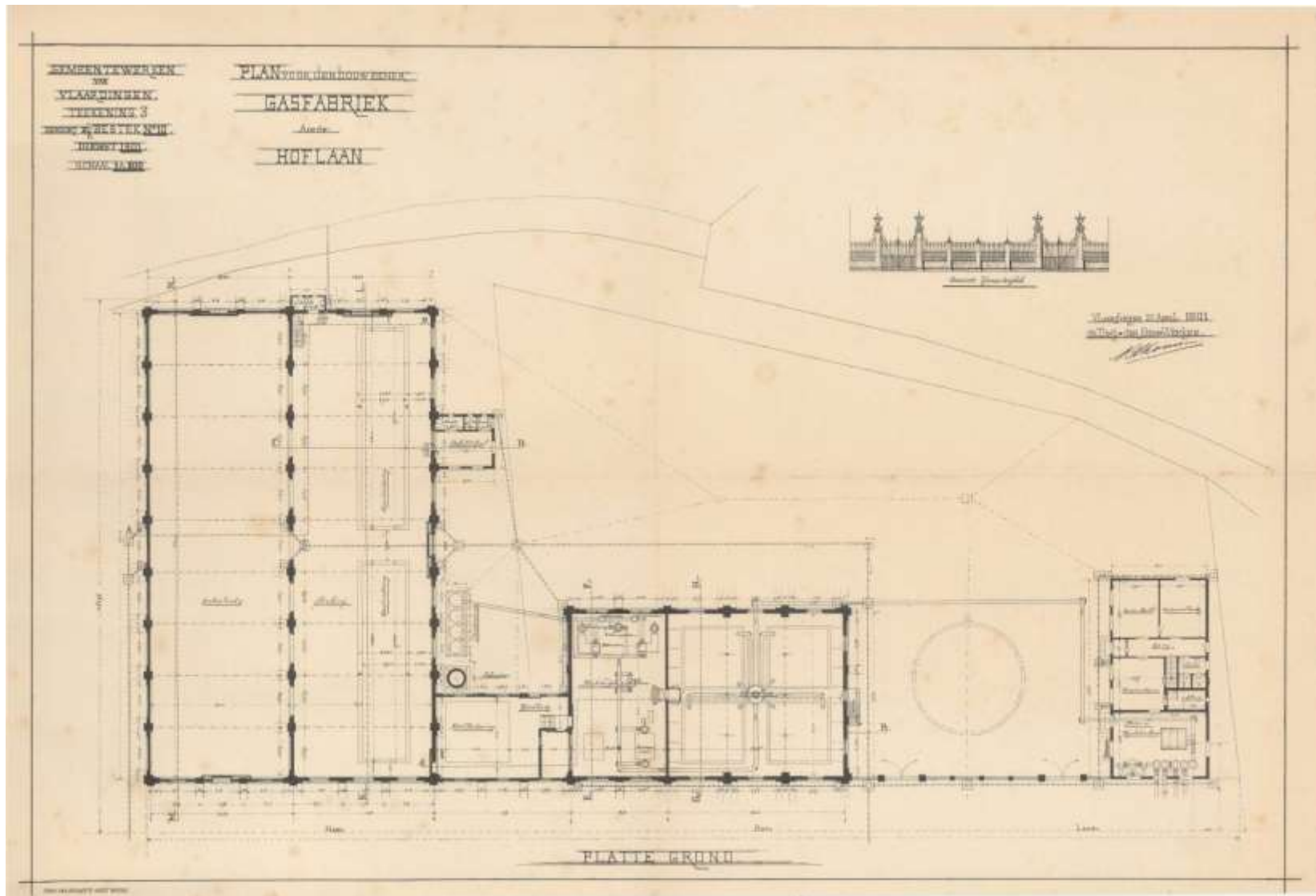
Gasfabriek aan de Hoflaan met van links naar rechts: kolenloods, stokerij, ketelhuis, machinekamer/zuiverhuis en hekwerk, 1902 (Stadsarchief Vlaardingen)

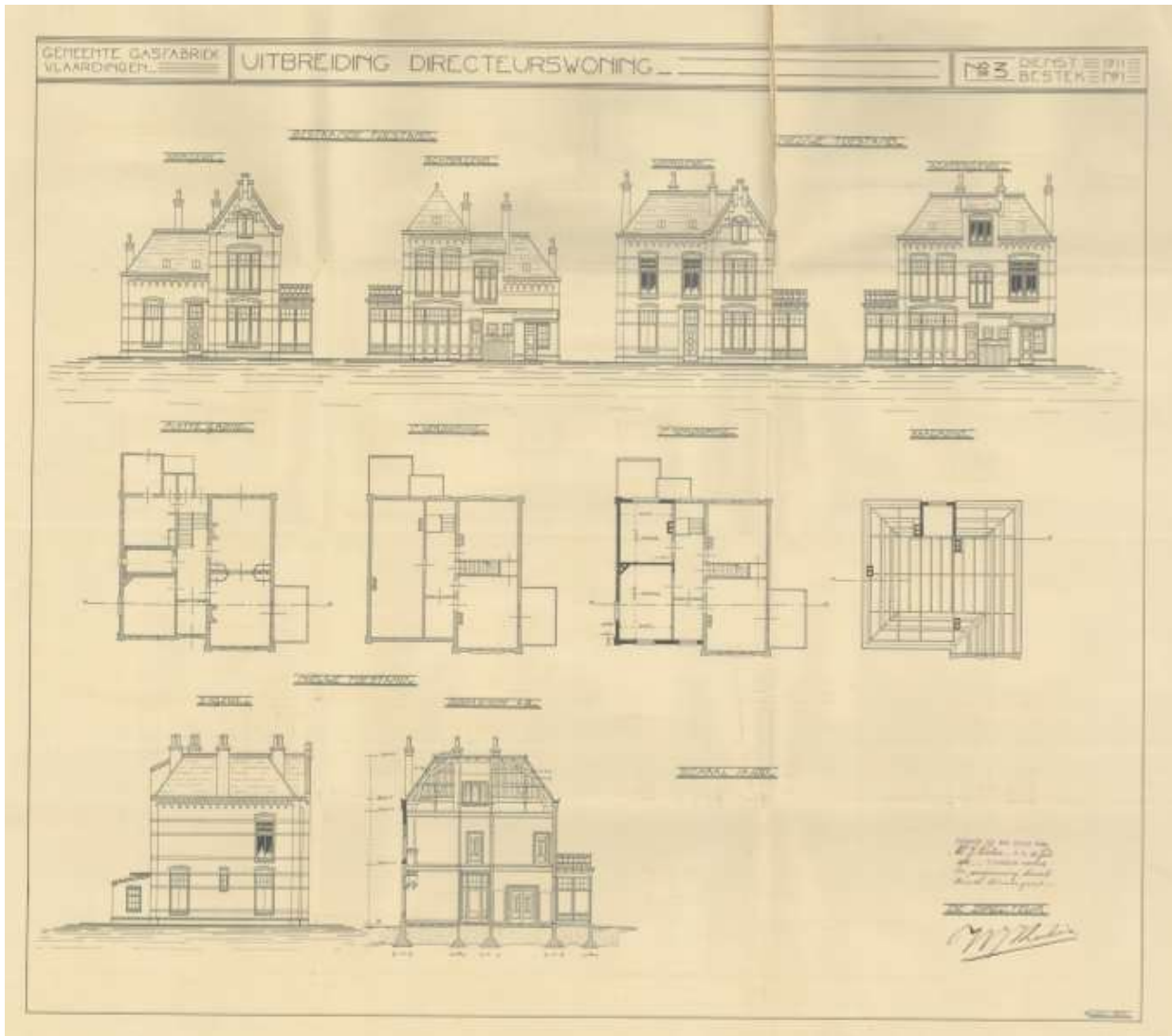
Gasfabriek aan het Buizengat, met van links naar rechts: (deels) machinekamer/zuiverhuis, ketelhuis, stokerij en kolenloods (Stadsarchief Vlaardingen)

1901 Bouwtekening voor de nieuwe gasfabriek in Neorenaissancestijl. Met van links naar rechts aan de Hoflaan: de kolenloods, stokerij, ketelhuis en zuiverhuis (Stadsarchief Vlaardingens)

1901 Plattegrond bij de bouwtekening voor de nieuwe gasfabriek met monumentaal hekwerk (Stadsarchief Vlaardingen)

Tekening bij de aanvraag voor de uitbreiding van de directeurswoning in 1911 (Stadsarchief Vlaardingen)

Directeurswoning, 1930
(Stadsarchief Vlaardingen)

3.3 Scheepswerf A. de Jong

Pieter van Gijn (firma S. van Gijn en Zoon) kreeg in 1854 een stuk grond aan de Hofkade in erfpacht van de gemeente. Dit stuk grond lag recht tegenover zijn werf 'Dammes Erve'. Van Gijn gebruikte de grond voor berging en bouwde er in 1855 een houten schuur. In 1878 kwam de grond in bezit van Jacob Verwey, afkomstig uit Scheveningen. Verwey (1829-1904) was de oprichter van de Vlaardingse Visserijschool in 1889. Verwey begon er een scheepswerf en bouwde er een sleephelling. Hij kon er tevens stukken grond in erfpacht bij krijgen, mits er tien meter open grond tussen de scheepswerf en de gasfabriek in acht werd genomen. Verwey liet tevens een machinegebouw/smederij bouwen, liet de oude schuur verlengen en maakte er een houtzagerij van. Er kwam een loods bij voor de berging van scheepssloepen of boten, daarnaast was in 1880 zijn woonhuis bijna gereed. In 1881 werd één van de loodsen vergroot om er ijzerwaren in op te kunnen bergen. In 1903 verkocht Verwey de stoomsleephelling en sloopstimmerwerf aan zijn zoon Jacob Verwey Jr. Verwey Sr. liet nog in hetzelfde jaar twee woningen op het terrein bouwen (Hoflaan 7 en 8). In 1970 werd de woning het kantoor van aannemer Van Rij.

Tussen 1882 en 1914 werden er op de werf negentien loggers gebouwd; zestien houten en drie stalen loggers. In 1914 werd de scheepswerf verkocht aan Albert de Jong. De werf bestond uit een kantoor met magazijn van ijzerwaren en machines, woonhuis, houtloods, timmerloods, gebouw voor de stoomsmederij en werkplaats voor de ketelmakerij, berging van vilt en een houtmagazijn. De Jong verbreedde in 1920 de sleephelling. Tot 1931 maakte het bedrijf nieuwe schepen, daarna concentreerde het zich op het repareren en verlengen van schepen. Door de afname van de komst van visserij-schepen, de slechte bereikbaarheid, het feit dat er alleen bij vloed gehellingd kon worden, de schaalvergroting in de scheepvaart en de verouderde uitrusting van de werf, werd deze in 1968 verkocht aan de gemeente. De Jong (vanaf 1947 A. de Jong N.V.) had inmiddels zijn werf verplaatst naar Schiedam.

Scheepswerf A. de Jong, met een 19de-eeuwse eclectische woning met siermetselwerk en een (kleine) veranda. Rechts op de achtergrond de gashouder, 1922 (Stadsarchief Vlaardingse)

3.4 Gemeente Reiniging

In 1887 richtte Jacob Maarveld de Gemeentelijke Reiniging op en liet een terrein inrichten ten zuiden van de Westlandseweg. Door de komst van de Gemeente Reiniging en de scheepswerf, ontwikkelde het gebied ten oosten van de Hoflaan zich als een complex van gemeentelijke en particuliere bedrijven en kantoren; een stedelijk industrieel gebied. De Gemeente Reiniging is onderdeel van een historische ontwikkeling, waarbij de gemeente steeds meer processen in het dagelijks leven centraal ging regelen om de volksgezondheid te verbeteren. Zo startte de gemeente in ca. 1870 met het beschikbaar stellen van schoon drinkwater. Vanaf ongeveer 1850 was de overheid zich ook steeds bewuster geworden van de erbarmelijke leefomstandigheden van arbeiders in de steden. Dit leidde uiteindelijk in 1901 tot de invoering van de woningwet, waarmee de overheid zich ook ging bemoeien met de volkshuisvesting. Uiteraard hoorde ook de afvoer van afval en fecaliën tot de taak van de gemeente. Voorheen werd dit vaak door particulieren bedrijven geregeld. In het begin moesten zij de gemeente daarvoor geld betalen, maar vanaf ca. 1820 kregen zij betaald om het afval op te halen. Particulieren mochten in de stad bakken plaatsen waar men de emmertjes met fecaliën in kon legen. Deze bakken werden opgehaald met paard en wagen en verkocht als mest. In 1887 werd besloten om dit proces in Vlaardingen onder gemeentelijk beheer te brengen.

Na de oprichting in 1887 liet de Gemeente Reiniging een jaar later aan de rand van hun terrein, aan de zijde van de Schiedamsedijk (huidige Westlandseweg), de Beerhaven graven voor zolderschuiten. Deze schepen brachten de tonnen met fecaliën naar de tuinders in het Westland, die het gebruikten voor het bemesten van hun land. Hier kon de gemeente inkomsten uit trekken.

Het Louwe land met de Beerhaven en contouren van de Hoflaan, 1890
1. Scheepswerf Jacob Verwey 2. Gemeentelijke Reiniging 3. Gasfabriek
(Stadsarchief Vlaardingen)

Beerhaven, ca. 1925 (Stadsarchief Vlaardingen)

Terrein Gemeentelijke Reiniging ca. 1940, gezien vanaf één van de torens van de gasfabriek richting Schiedamsedijk (Stadsarchief Vlaardingen)

Plattegrond van het Louwe Land, 1928 (Stadsarchief Vlaardingen)

De bebouwing groeide organisch, al naar gelang de behoefte aan meer ruimte. In het midden stond op het terrein waarschijnlijk een soort verbrandingsoven. Deze was van ver zichtbaar. De oriëntering van de gebouwen is niet geheel duidelijk, waarschijnlijk waren zij gericht op de binnenplaats of richting de Beerhaven.

Door het graven van de Beerhaven werd een brug noodzakelijk. De verbinding van de Hoflaan met de Schiedamsedijk werd geregeld met een drijvende voetgangersbrug. In 1901 werd deze brug vervangen door een klapbrug afkomstig uit Monnickendam. Een reconstructie uit 1980 van de klapbrug is bij de Lobeliastraat en de Goudenregenstraat geplaatst en is een beeldbepalend object in Vlaardingen.

Links de klapbrug bij de Beerhaven (Stadsarchief Vlaardingen) en rechts de huidige reconstructie bij de Lobeliastraat

Begin twintigste eeuw breidt de Gemeente Reiniging zijn bebouwing op het terrein verder uit. Deze gebouwen zijn in de loop der tijd weer vervangen. Zo werden in 1951 en 1952 de bergplaats en de werkplaats van de Gemeente Reiniging vervangen door nieuwe gebouwen voor een werkplaats en magazijn, een garage en een schaftlokaal. De gebouwen hoorden bij het ontwerp van Jac. van der Vlis voor de brandweerkazerne. Het terrein was bereikbaar vanaf de Hoflaan via een doorgang tussen het kantoor van de reinigingsdienst en de brandweerkazerne in. Het kantoor had in deze doorgang zijn entree. De traditionele baksteen gebouwen in Delftse-school stijl hebben tonvormige schaaldaken. De gebouwen waren in een u-vorm gesitueerd en hadden hun ingang aan de binnenplaats. In die tijd stond er ook een benzinepomp die later weer vervangen is. Een hoge lantaarn midden op het terrein voorzag de Gemeente Reiniging van licht.

Terrein van de Gemeente Reiniging, links de werkplaats en magazijn, midden achter de garage en rechts het schaftlokaal (Stadsarchief Vlaardingen)

Gemeentelijke Reiniging omgeven door groen met de watertoren op de achtergrond, 1955-1960 (Stadsarchief Vlaardingen)

Voor 1950 bezat de Gemeente Reiniging ook panden aan de overzijde van de Hoflaan (een kantoor en een pakhuis met bergplaatsen). Na 1950 kreeg zij een kantoor in het brandweercomplex. Omdat in de Koningin Wilhelminahaven meer ruimte was voor de dienst, zijn zij begin eenentwintigste eeuw verhuisd. De panden, met uitzondering van het kantoor, zijn tussen 2006 en 2008 gesloopt.

Aan Hoflaan 5 stond een dubbele dienstwoning van de Gemeentelijke Licht en Waterbedrijven (afdeling water). Het werd gebouwd in 1922, in een tradionalistische baksteenstijl. Eén werd er in 1942 gesloopt en de ander in 1950, voor de bouw van de nieuwe brandweerkazerne. De twee huizen hebben een erfafscheiding tussen de grond en de weg. De woningen lagen aan de statige Hoflaan met zijn hoge bomen.

Verdere ontwikkelingen

Aan het begin van de twintigste eeuw werd de Hoflaan aangelegd. Er worden dan ook al plannen gemaakt voor een verdere uitbreiding van het gebied. In 1916 ontstaan er plannen voor de Van Linden van den Heuvellweg. Deze weg was bedoeld als verbindingsweg met Vlaardingen-Ambacht, maar is uiteindelijk niet zo uitgevoerd. Op het plan uit 1916 wordt ook aangegeven dat de gasfabriek de intentie heeft om uit te breiden en er een lichtfabriek onder te brengen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt het Oranjepark aangelegd als werkverschaffingsproject. De Van Linden van den Heuvellweg vormt vanaf nu de begrenzing van het (onderzoeks)gebied en tevens de scheiding/overgang tussen (gemeentelijk)bedrijventerrein en park. Achter het Oranjepark en de Julianasingel ontstaat bebouwing.

In 1925 is de bebouwing langs het Buizengat flink toegenomen. Op het terrein tussen de Hoflaan en de Van Linden van den Heuvellweg breidden de gasfabriek en de Gemeente Reiniging hun bebouwing steeds verder uit.

Dubbele dienstwoning langs de Hoflaan (Stadsarchief Vlaardingen)

Het Louwe Land, plan met verbindingswegen, 1916 (Stadsarchief Vlaardingen)

Midden in het te onderzoeken gebied is rond 1925 de Gemeente Drinkwaterleiding geplaatst met een kenmerkende kruisvorm. Net als de overige gebouwen is het opgetrokken in een grove baksteenstijl, met kleine vensters.

Al in 1916 werd in de noodwoningwet vastgelegd dat voor woningbouwwoningen een toilet verplicht werd. Pas in 1937 werd het in Vlaardingen verplicht om een toilet in huis te hebben. Hierdoor werd de Beerhaven overbodig en in 1941 gedempt. De Schiedamsedijk kon nu ook verbreed worden. Op de overige vrijgekomen grond werd een smalle groenstrook aangelegd. Samen met het Oranjepark en het park van Het Hof, werd het gebied nu omringd door groen.

Het Louwe Land 1917, aanleg bebouwing ten oosten van de Julianasingel en contouren van de Van Linden van den Heuvelweg (Stadsarchief Vlaardingen)

Langs de Schiedamsedijk, na het dempen van de Beerhaven. Links zicht op de gashouder en schoorsteen van de gasfabriek en rechts de schoorsteen van de Gemeente Reiniging (Stadsarchief Vlaardingen)

Het Louwe Land, met in het rood de Gemeente Drinkwaterleiding, 1925 (Stadsarchief Vlaardingen)

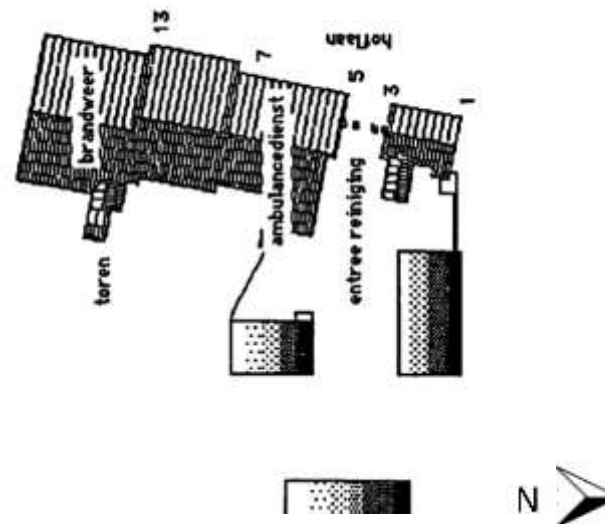
Detail Gemeente Drinkwaterleiding, voor 1955 (Stadsarchief Vlaardingen)

3.5 Brandweerkazerne

Vanaf het midden van de twintigste eeuw vinden er grote veranderingen in het gebied plaats. In 1951 verhuisde de brandweer van de Boslaan naar een nieuw pand aan de Hoflaan. Het werd door de Vlaardingse architect Jac. van der Vlis ontworpen in de stijl van de Delftse School. Kenmerkend hiervoor zijn de lijst- en tuitgevels, de rode verbeterde holle pannen op het dak en het nog aanwezige origineel siersmeedwerk. De hoofdingangen bevonden zich aan de Hoflaan. Tussen de kazerne en het kantoor van de Gemeente Reiniging stond een fraai hekwerk op gemetselde hekpalen. Hierop stonden lantaarns uit het bouwjaar. Het complex bestond uit een brandweergarage, vijf (boven)woningen, een schaftlokaal, een ontsmettingsinrichting, een garage voor de ambulancedienst en een slangentoren. De slangentoren is ruim 23 meter hoog en werd gebruikt voor het drogen van de linnen brandslangen. In de woningen werden personeelsleden van de brandweer (dag- en nachtverblijf beroepskern Vlaardingse brandweer), de ambulancedienst, de gemeentelijke energie- en waterleidingbedrijven en de verkeersdienst van de gemeentepolitie ondergebracht. Van Hoflaan 11 is bekend dat er vanaf 1969 de wachtruimte voor de brandweer werd ondergebracht.

In 1971 werd een houten 'barak' op het terrein erachter bijgebouwd. In deze 'barak' werden de kantine, de werkplaats en de instructielokalen ondergebracht. Vervolgens werd in 1990 de kazerne nog verbouwd en enigszins uitgebreid, maar in 2008 werd een nieuwe kazerne op bedrijventerrein Hoogstad betrokken.

Achter het terrein van de brandweerkazerne bevond zich in 1991 het aanbestedingsstation voor chemisch en grof afval.

Tekening met de indeling van de brandweerkazerne, door B. van Bommel, *Binnenstadsonderzoek Vlaardingen*, z.pl. 1990

Kantoor Gemeente Reiniging met het hekwerk met lantaarn erop (Stadsarchief Vlaardingen)

Terrein van de brandweer in 1955 (Stadsarchief Vlaardingen)

Brandweerkazerne en kantoor met opzichterswoning aan de Hoflaan, 1962 (Stadsarchief Vlaardingen)

3.6 Watertoren

Historie

In 1871 stelde het gemeentebestuur gratis gezuiverd water ter beschikking. Hiervoor haalde men het water veelal uit regenputten en wellen, waarvoor in Vlaardingen pompen aanwezig waren. Van het gezuiverd water werd weinig gebruik gemaakt, omdat men de smaak van het water uit de putten lekkerder vond dan dat van gezuiverd water. Na een jaar stopte de gemeente dan ook met het aanbieden ervan. In 1873 deden zij een nieuwe poging en ditmaal met succes. De vraag nam toe. In 1885 werd het eerste drinkwaterleidingbedrijf van J.M. Zembsch en C.H. Wagenaar opgericht nabij de haven. Door de stijgende vraag werd in 1895 bij de Emmastraat een watertoren gebouwd. In 1910 werd de taak van het zuiveren van het water overgenomen door de gemeente. In de Wederopbouwperiode werden de woningen verder van het centrum af gebouwd, waardoor de waterdruk afnam. In 1952 werd dan ook begonnen met de bouw van een nieuwe watertoren aan de Van Linden van den Heuvellweg 2b, waardoor de capaciteit toenam. Deze toren bezat ook mogelijkheden voor verdere uitbreiding en werd in 1955 in gebruik genomen.

Architectuur

De watertoren is ontworpen door architect J.H.J. Kording voor het Rijksinstituut voor Drinkwatervoorziening. Het werd opgetrokken in de sobere baksteenstijl van de Delftse School. De watertoren is kenmerkend voor de bouwstijl van de architect. De toren is 41,2 meter hoog, opgetrokken in baksteen en heeft twee reservoirs van elk 550 m³. Waar de wapening van de betonnen vlakbodemreservoirs altijd op gevoel werd gelegd, werd hier in Vlaardingen voor het eerst wapening aangebracht op plekken waar de trekkracht het grootst is, volgens het zogenoemde Hennebique systeem.

Het Louwe Land, met in het oranje vak de brandweerkazerne, de grote zwarte stip is de watertoren, 1958

Watertoren gezien vanaf de Hoflaan, ca. 1950-1960 (Stadsarchief Vlaardingen)

Functie en indeling

Het water voor in de reservoirs was afkomstig uit de Maas. Het werd eerst opgeslagen in de Biesbosch om daar gezuiverd te worden door het productiebedrijf Berenplaat. Vervolgens werd het water opgeslagen in reinwaterkelders om van daaruit naar de watertoren gepompt te worden. Een pomp aan de Eksterlaan zorgde ervoor dat het water in de reservoirs kwam. Het proces was volledig geautomatiseerd; alleen controle was vereist. De watertoren kende de volgende indeling: in de kelder stonden de pompen en op de begane grond bevond zich de machinekamer. Op de eerste en tweede verdieping konden herstelwerkzaamheden verricht worden aan de gas- en watermeters. De derde en vierde verdieping boden ruimte aan magazijnen. Deze mogelijkheid tot het opslaan van producten maakte een goederenlift noodzakelijk die aan de buitenzijde van de watertoren werd bevestigd. In 1962 werden nog twee nieuwe rijwaterkelders aangebracht. Door de komst van betere machines werd de watertoren overbodig, met leegstand tot gevolg. In 2009 zijn de neonletters 'water' aangebracht als onderdeel van een tijdelijk kunstproject van Dike Hof. Momenteel wacht de watertoren op een herbestemming. De heer Stijl heeft in *Herbestemmingsplan Watertoren Vlaardingen 2012* de watertoren bouwtechnisch onderzocht en tevens een waardestelling gemaakt. Deze waardestelling is opgenomen in bijlage één.

3.7 Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf

In 1954 werd naast de brandweerkazerne het onderkomen van het Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf gebouwd (Hoflaan 21), dat in 1970 het nieuwe buurpand zou betrekken. In 1999 was hier de afdeling automatisering van de gemeentelijke facilitaire dienst ondergebracht. Op Hoflaan 23 was Eneco gevestigd. Het moderne gebouw met rechthoekige bouwvolumes en platte daken had aan de Hoflaan de hoofdingang en op de westgevel een mozaïek van Berend Hendriks. Het mozaïek beeldde het ontstaan en de aanwending van de opgevangen elektriciteit uit. In 2003 is het gebouw, met kunstwerk, gesloopt.

Hoflaan 15-23 Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf, 1967. Met mozaïek van Berend Hendriks (Stadsarchief Vlaardingen)

Situatie voor ca. 1968, met links het pand van het Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf en rechts de gashouder (Stadsarchief Vlaardingen)

Tussen 1955 en 1970 werd er ook langs de Van Linden van den Heuvelweg gebouwd. Op nummer 2 bevond zich het verenigingsgebouw van de tennisvereniging (ten noorden van de watertoren) en op nummer 2c waarschijnlijk het gebouw van het dierenasiel (Streekdierentuin Waterweggebied) allemaal georiënteerd op de Van Linden van den Heuvelweg. Het dierenasiel is rond 1954 zonder vergunning gebouwd. In dat jaar werd alsnog een aanvraag ingediend. Er werd ook bepaald dat de erfafscheiding langs de Van Linden van den Heuvelweg moest bestaan uit een Ligustrumhaag. Zo werd een geleidelijke overgang bereikt van het Oranjepark richting het industrieel stedelijk gebied van de gemeentelijke diensten. De gebouwen langs de Van Linden van den Heuvelweg werden omringd door groen.

Louwe Land 1968

Dierenasiel (Stadsarchief Vlaardingen)

Luchtfoto uit 2004.

- 1. Asiel 2. Waterleidingbedrijf 3. Watertoren 4. Tennisvereniging

Op de plaats van de oude gashouder werd in 1968 begonnen met de bouw van het bakstenen kantoorgebouw voor het Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf en de Dienst der Gemeentewerken (Hoflaan 25/27). Het ontwerp van het gebouw werd gemaakt door het Vlaardingse architecten- en ingenieursbureau Van Waalwijk – Van Oosterom en Tussenbroek N.V. Het pand bood plaats aan kantoorruimte, werkplaatsen en drie (boven)woningen. Boven de hoofdingang (Hoflaan 25) was een kunstwerk bevestigd van de Vlaardingse kunstenaar Jan de Winter, bestaande uit glas en koper. Het gebouw had een tweede ingang aan een zijweg van de Hoflaan. In 1999 waren in het gebouw Eneco en de Dienst Stadswerk gevestigd. In 2007 is het gebouw gesloopt en het gevelkunstwerk is verplaatst naar het Accent College aan de Rotterdamseweg.

In 1986 is het eerste gebouw van de Gemeentelijke Energie en Waterleiding Bedrijf aan Hoflaan 15-23 deels gesloopt. In 1995 zijn er nog kleine wijzigingen waar te nemen, maar vanaf ca. 2005 zijn de meeste gebouwen gesloopt. Wat resteed van een eeuw bebouwing door gemeentelijke diensten zijn de monumentale gebouwen van de brandweer en de watertoren.

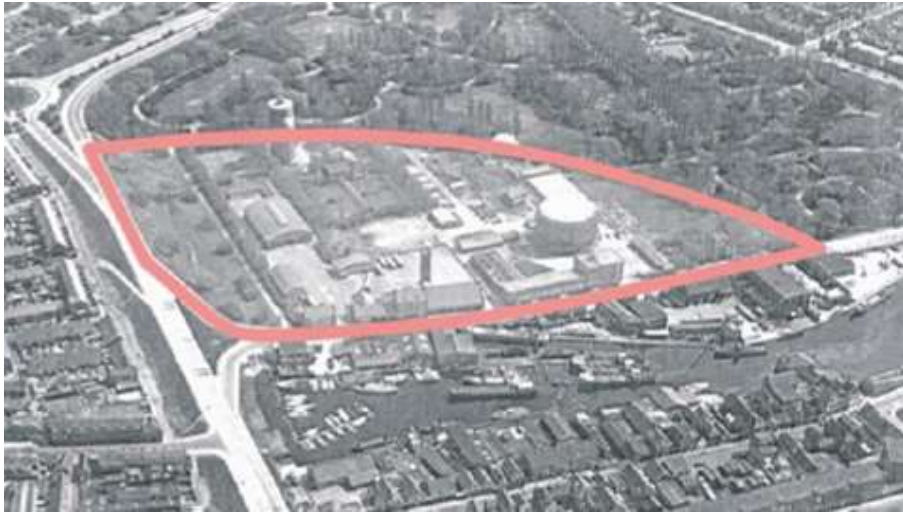
Gebouw Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf en Dienst der Gemeentewerken (Stadsarchief Vlaardingen)

Het Louwe Land, 1974, met in zwart het nieuwe gebouw van het Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf

Gebouw Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf en Dienst der Gemeentewerken met links het kunstwerk van Jan de Winter (Stadsarchief Vlaardingen)

Luchtfoto, voor 1968. Bron: M.P. Defilet en T. de Ridder, *Bureauonderzoeken 8, Hoflaan-Oost, Vlaardingen, Vlaardingen* 2004

Luchtfoto 2013, huidige situatie

4. Fasering, structuur en openbare ruimte

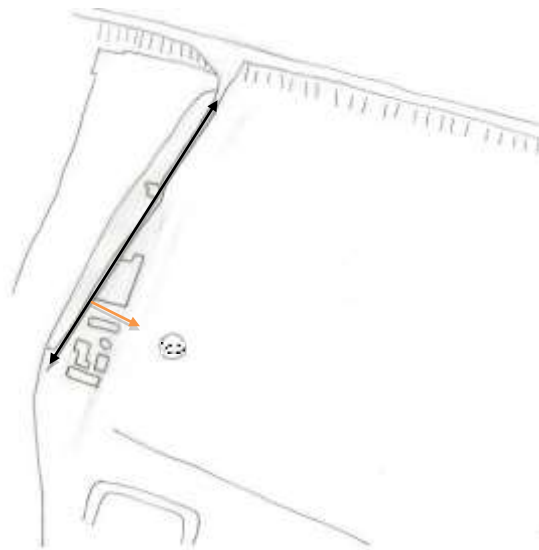
4.1 1870

Aan de hand van historisch kaartmateriaal is de fasering van de bebouwing in het onderzochte gebied schetsmatig in kaart gebracht. Eveneens is een schets van de zichtlijnen opgenomen. De gegevens zijn gebaseerd op kaart en fotomateriaal.

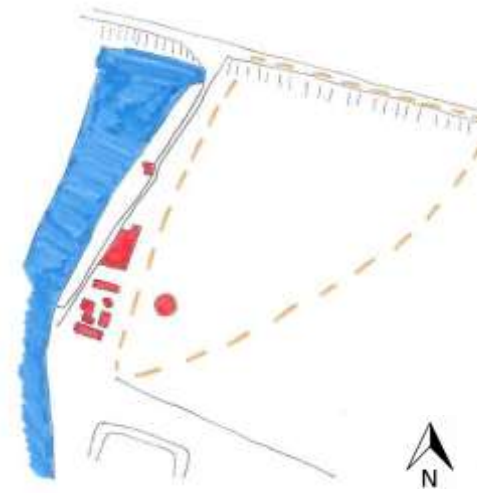
Rond 1870 stond er in het te onderzoeken gebied alleen een gashouder. Deze hoorde bij de gasfabriek die aan de overzijde aan het Buizengat stond. Ook de scheepswerf van Verwey was langs het Buizengat gesitueerd.

Openbare ruimte

Er liep een pad achter de gasfabriek langs, maar dat was niet de huidige Hoflaan. Waarschijnlijk was het een zandpad. De gashouder stond in een open veld.

Zichtlijnen en toegangen in 1870
Zwart: verkeersstromen
Oranje: zichtlijnen
Oog: oriëntatiepunt

1870

Situatie 1901, waarschijnlijk onverhard pad

4.2 1900

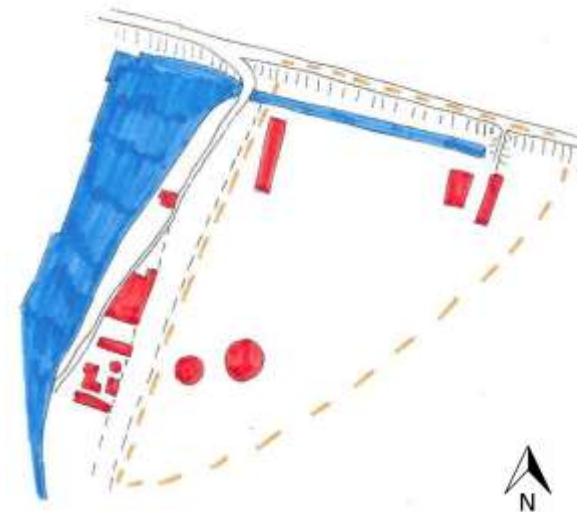
In 1900 is de situatie veranderd. Bij de gasfabriek is een tweede gashouder in het gebied geplaatst en ten noorden van de gasfabriek is de Gemeente Reiniging gevestigd. Tevens is de Beerhaven gegraven met daarover een voetgangersbrug, waardoor de verkeersstroom richting de Schiedamsedijk beperkt was. Achter de gasfabriek langs liep nog vanaf de Schiedamsedijk het pad richting de Oude Haven. De contouren van de Hoflaan hebben zich al wel afgetekend. Langs de Hoflaan liep een sloot. Het terrein van de Gemeente Reiniging was toegankelijk via een pad vanaf de latere Hoflaan, dat was afgesloten met een hekwerk. Mogelijk kon het terrein ook vanaf de Schiedamsedijk bereikt worden. Het gebied met de gemeentelijke diensten lag aan de rand van de stad. Vooral de Beerhaven voor het afvoeren van de fecaliën wilde men uiteraard zo ver mogelijk van de binnenstad afhouden. Het gebied vormde het eindpunt van de stad in noordelijke richting.

Openbare ruimte

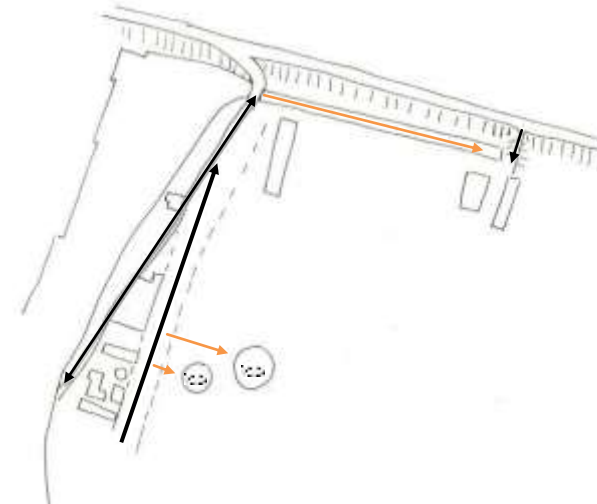
Langs de Hoflaan stonden hoge bomen en waren lantaarnpalen aanwezig. Het is niet zeker of er al klinkers lagen, of dat deze rond 1900 zijn gelegd. De gashouders waren nog niet heel hoog, maar wel typend voor het gebied en zichtbaar vanaf het terrein van de gasfabriek. Langs de Hoflaan stonden de hoge bomen en ook langs de Beerhaven stond beplanting, waardoor de gashouders waarschijnlijk niet van ver zichtbaar waren.

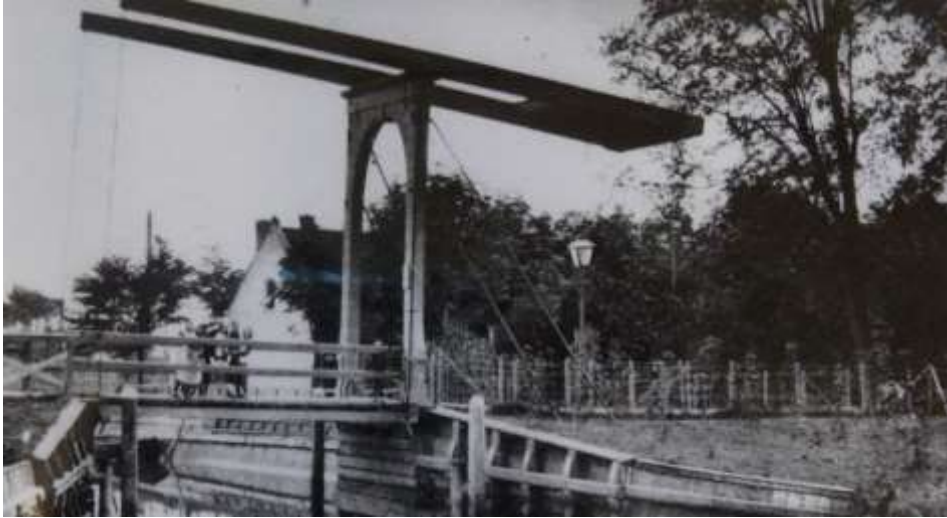
Hoflaan in 1902 met twee gashouders

1900

Zichtlijnen en toegangen in 1900
zwart: verkeersstromen
oranje: zichtlijnen
oog: oriëntatiepunt

Lantaarnpaal bij de hefbrug over de Beerhaven uit 1901 (Stadsarchief Vlaardingen)

Pad naar de Gemeente Reiniging met hekwerk en op de achtergrond de houten voetgangersbrug over de Beerhaven, ca. 1898 (Stadsarchief Vlaardingen)

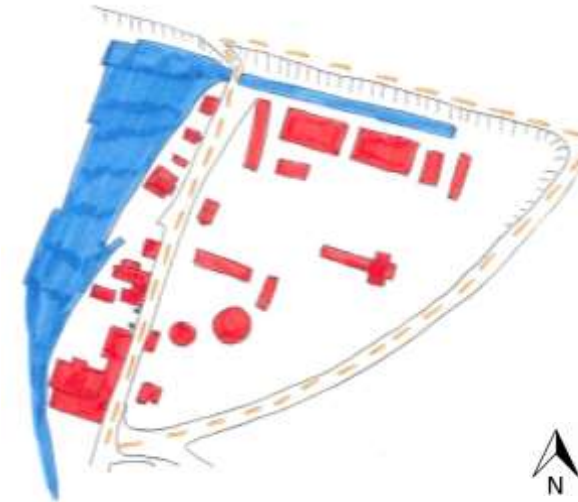
4.3 1930

Na 1900 is de bebouwing in het gebied flink toegenomen. De gebouwen van de Gemeente Reiniging staan in een rechthoek geordend en liggen redelijk evenwijdig aan elkaar. De gebouwen van de gasfabriek staan daarentegen verspreid over het terrein, maar vormen wel een eenheid in hun architectuurstijl. De Gemeente Drinkwaterleiding is gebouwd en langs de Hoflaan is de dubbele dienstwoning verrezen. De bedrijven hebben panden aan beide zijden van de Hoflaan.

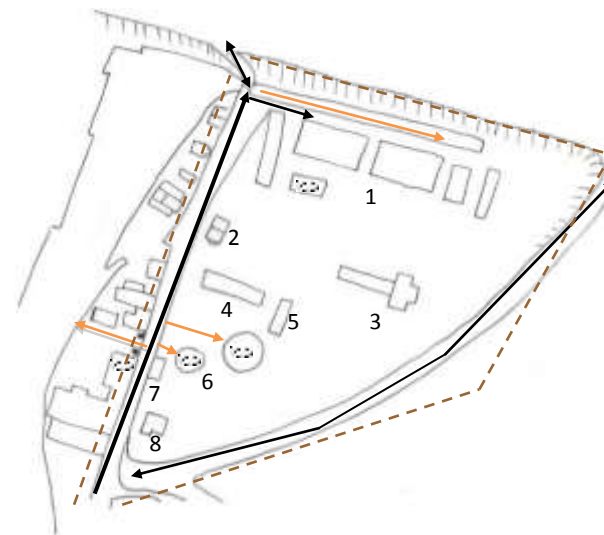
De toegang tot het gebied wordt nu geregeld via de Hoflaan en de Van Linden van den Heuvelweg, die in een vloeiende beweging doorliep naar de Hoflaan. Het gebied wordt door beide wegen ingesloten en verkreeg zo zijn kenmerkende driehoekige vorm. Van bovenaf gezien vormt het terrein een open plek in de stad, achter het park van Het Hof. De directeurswoning was eveneens omringd met bomen en waarschijnlijk alleen zichtbaar vanaf de Hoflaan. De later verhoogde gashouder kon men vanaf de Schiedamsedijk waarnemen, evenals de schoorstenen van de Gemeente Reiniging en de gasfabriek.

Luchtfoto 1923, in het rode kader het terrein van de gemeentelijke diensten

1930

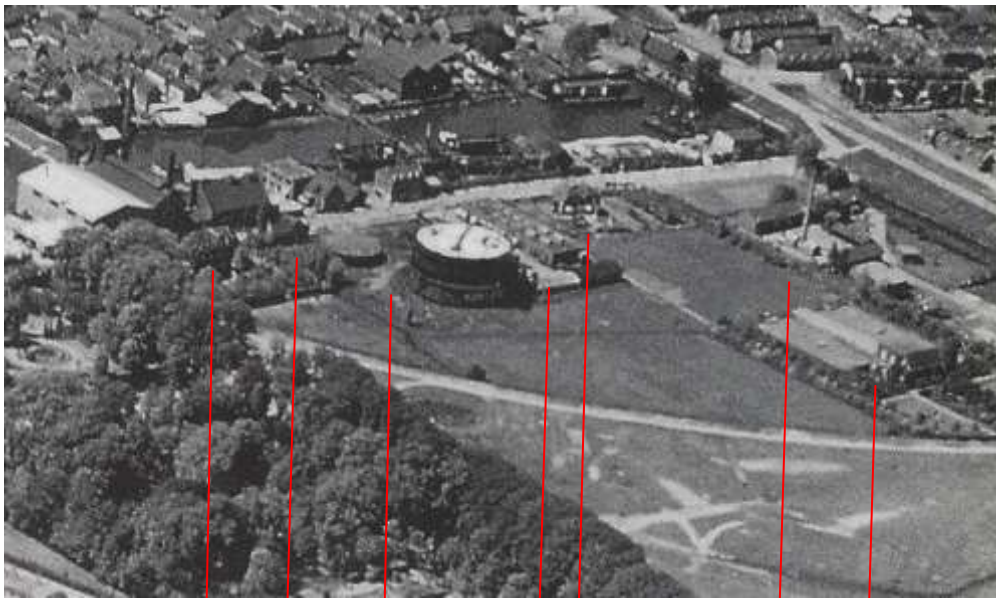
Zichtlijnen en toegangen in 1930

Zwart: verkeersstromen
 Oranje: zichtlijnen
 Bruin: omkadering gebied
 Oog: oriëntatiepunt

- 1. Gemeente Reiniging
- 2. Dubbele dienstwoning
- 3. Gemeente Drinkwaterleiding
- 4. Werkplaats?
- 5. Loods?
- 6. Gashouders
- 7. Ammoniakfabriek
- 8. Directeurswoning

Openbare ruimte

Van de inrichting van de openbare ruimte is weinig bekend. Wel stond er een transformatorzuil (mogelijk ook in gebruik als reclamezuil/'peperbus') naast de ammoniakfabriek. Op een luchtfoto van 1933 is te zien dat het een vrij open vlakte was, met weinig groen. De bedrijven zijn echter wel met groen omringd.

1 2 3 4 5 6 7

Luchtfoto 1933

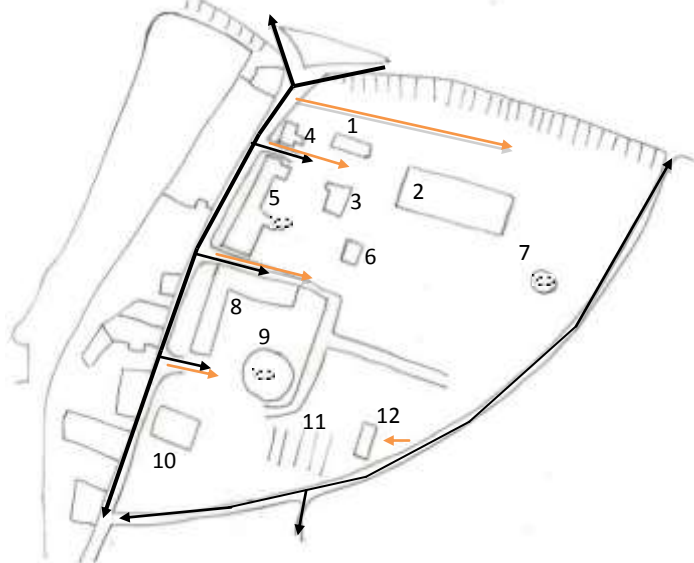
1. Directeurswoning 2. Ammoniakfabriek 3. Gashouders 4. Werkplaats 5. Dubbele dienstwoning
6. Gemeente Reiniging 7. Gemeentelijke Drinkwaterleiding

Gasfabriek met transformatorzuil

4.4 1960

Rond het midden van de twintigste eeuw is de bebouwing rigoureuus gewijzigd in het gebied. Hoewel de bedrijven van de Gemeente Reiniging en de gasfabriek nog steeds aanwezig zijn, is de bebouwing vervangen. De Gemeente Reiniging is nu onderdeel van het brandweercomplex, maar heeft wel een eigen terrein. Tevens is de Beerhaven gedempt, waardoor de Hoflaan nu van beide kanten bereikbaar werd voor het gemotoriseerde vervoer. Aan de Hoflaan zijn ook meer zijwegen aangelegd, die naar de verschillende bedrijventerreinen leiden. Sinds 1940 bevindt het terrein zich ook niet meer aan de rand van de stad. Door de stadsuitbreiding met de wijk Emaus, ten noorden van de Westlandseweg, werd het gebied steeds meer door de stad ingesloten. Het blijft wel een groen omrand, maar open terrein binnen de stadsgrenzen.

Zichtlijnen en toegangen in 1960
 Zwart: verkeersstromen
 Oranje: zichtlijnen
 Oog: oriëntatiepunt

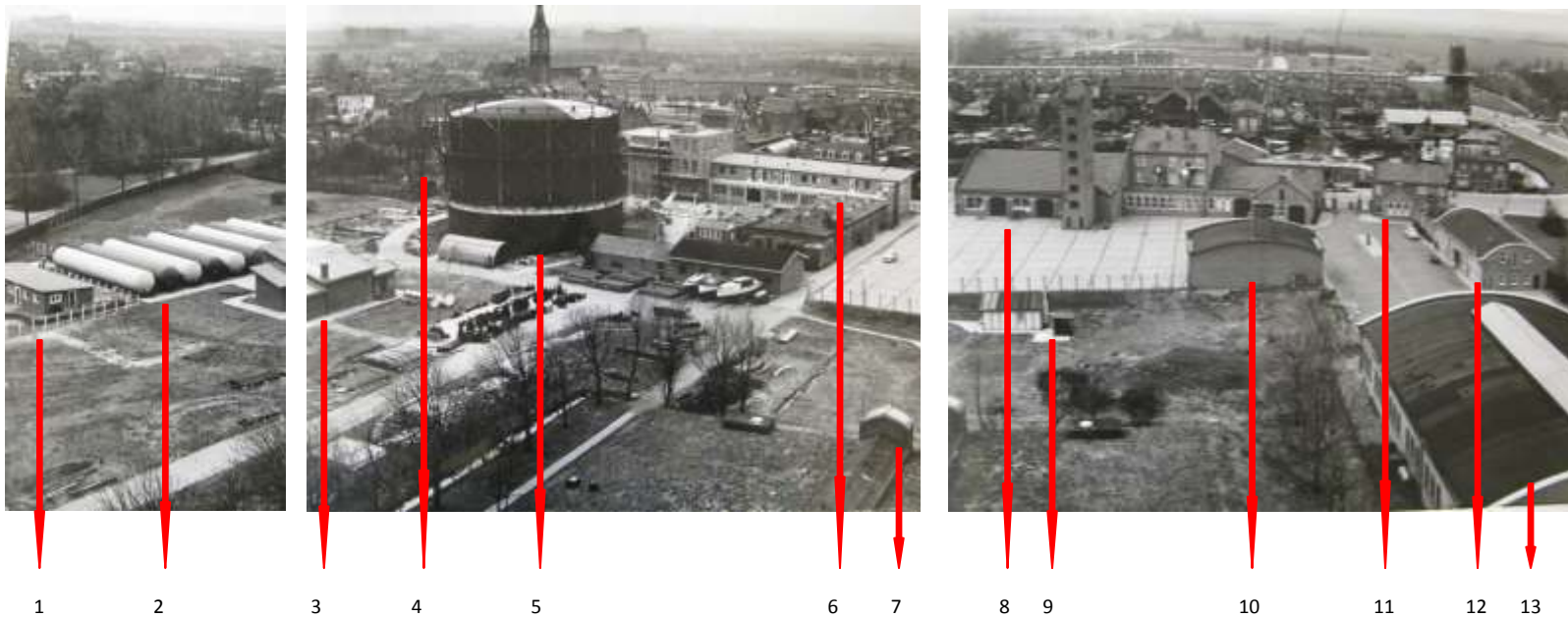
1. Werkplaats en magazijn Gemeente Reiniging
2. Garage Gemeente Reiniging
3. Schaftlokaal Gemeente Reiniging
4. Kantoor Gemeente Reiniging
5. Brandweerkazerne
6. Directieket? 7. Watertoren
8. Kantoor Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf
9. Gashouder
10. Directeurswoning
11. Hogedrukvaten
12. Gascompressor gebouw

1960

Twee landmarks, links de slangentoren en rechts de watertoren

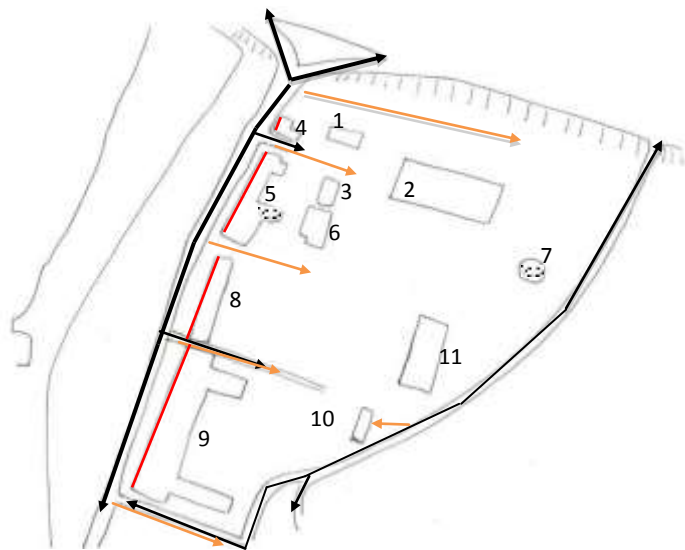
Terrein van de gasfabriek en de Gemeente Reiniging, vanaf de watertoren gezien richting het Buizengat, 1955.

1. Dierenasiel 2. Hogedrukvaten 3. Gascompressorgebouw 4. Directeurswoning 5. Gashouder 6. Kantoor van het Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf
7. Gemeente Drinkwaterleiding? 8. Brandweerkazerne 9. Mogelijk aanbiedstation voor chemisch en grof afval 10. Schaftlokaal van de Gemeente Reiniging 11. Kantoor Gemeente Reiniging 12. Werkplaats en Magazijn Gemeente Reiniging 13. Garage Gemeente Reiniging

Door de nieuwbouw van de Gemeente Reiniging en het sluiten van de gasfabriek, is er ook steeds minder samenhang tussen de bebouwing aan beide zijden van de Hoflaan. De gashouder en de hogedrukvaten resteren nog van de gasfabriek. De schaal van de bebouwing is toegenomen. De aparte gebouwtjes hebben plaats gemaakt voor een bundeling van functies in kantoorgebouwen en complexen. De bebouwing betreft vooral laagbouw, met enkele landmarks, zoals de watertoren, gashouder en slangentoren.

4.5 2000

Met de sloop van de directeurswoning kwam grond beschikbaar voor het kantoor van de Dienst Stadswerken. Deze overtreft in schaal de tot dan toe aanwezige bebouwing in het gebied. Voor dit gebouw is tevens de Van Linden van den Heuvelweg verlegd. Deze loopt niet langer met een glooiende beweging van de Schiedamsedijk naar de Hoflaan, maar heeft een knik gekregen. De toegang tot het gebied wordt door drie zijwegen vanaf de Hoflaan bereikt. Het nieuwe kantoorgebouw zorgt tevens voor een bijna aaneengesloten blok bebouwing langs de Hoflaan, met een rooilijn die het verloop van de weg volgt. Met het verdwijnen van de gashouder en de hogedrukvaten, verdwijnt ook de laatste link tussen de terreinen aan beide zijden van de Hoflaan.

Zichtlijnen en toegangen in 2000

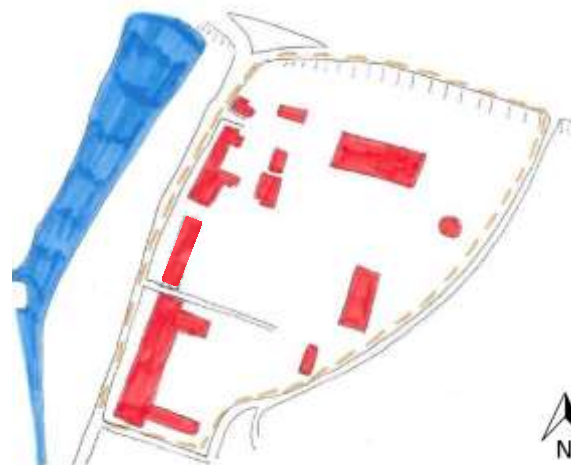
Zwart: verkeersstromen

Oranje: zichtlijnen

Rood: rooilijn

Oog: oriëntatiepunt

1. Werkplaats en magazijn Gemeente Reiniging
2. Garage Gemeente Reiniging
3. Schaftlokaal Gemeente Reiniging
4. Kantoor Gemeente Reiniging
5. Brandweerkazerne
6. Aanbouw brandweerkazerne
7. Watertoren
8. Kantoor Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf
9. Dienst Stadswerk
10. Dierenasiel
11. Waterleidingbedrijf

2000

Openbare ruimte

Op het terrein zijn wegen en parkeerplaatsen aangelegd.

Achter het gebouw van de Gemeente Energie en Waterleidingbedrijven stond een abstract kunstwerk van Leen Droppert en Jos Kalis. Het werd in 1977 gemaakt en verbeeldde 'het wezen van de energiebedrijven'. Het werk is verplaatst naar het Magazijnterrein van Eneco in Rotterdam.

'Het wezen van de energiebedrijven', achter het Gemeentelijk Energie en Waterleiding Bedrijf

5. Kenmerken

Naar aanleiding van het voorgaande kunnen een aantal kenmerken aan het gebied verbonden worden. Zoals de kenmerkende driehoekige taartvorm van het gebied, dat het te danken heeft aan de begrenzing van de Hoflaan aan de westzijde, de Van Linden van den Heuvellweg aan de oostzijde en de Westlandseweg aan de noordzijde. Dit zijn tevens de belangrijkste toegangswegen tot het gebied.

Het Louwe Land is lange tijd onbebouwd geweest. Het gebied hoorde bij de Buitenplaats Van Ruytenburch en was in gebruik als akkerland en grasland. Vanaf hier was er vrij zicht op de buitenplaats. Nadat het gebied in bezit kwam van de stad Vlaardingen, raakte het gebied vanaf eind 19de eeuw steeds verder bebouwd met (industriële) gemeentelijke bedrijven. Het gebied wordt gekenmerkt door een kale kern en groene rand. Zo ontstaat een geleidelijke overgang van de parkomgeving naar het industriële gebied. Zo stonden er langs de Hoflaan hoge bomen en de gebouwen langs de Van Linden van den Heuvellweg stonden in het groen. Na het dempen van de Beerhaven is hier een smalle groenstrook voor teruggekomen.

Het gebied is tot de negentiende eeuw niet bebouwd geweest. Daarna is het voornamelijk gebruikt voor de huisvesting van gemeentelijke bedrijven. Daar hangt mee samen dat de bebouwing min of meer organisch gegroeid is. De bebouwing is niet gepland, maar voortgekomen uit de behoefte vanuit de bedrijven naar meer bedrijfsruimte. Desondanks was er ook aandacht voor de verschijningsvorm. Zo werden de gebouwen van de gasfabriek ontworpen in een Neorenaissancestijl, daarentegen werd voor de panden van de Gemeente Reiniging geen samenhangende bouwstijl gekozen. Hier draaide het vooral om de functionaliteit van de gebouwen. Rond het midden van de twintigste eeuw werden deze panden gesloopt en werd door architect Jac. van der Vlis het complex van de brandweer ontworpen. Ook de Gemeente Reiniging had hierin

Kenmerken Buitenplaats Van Ruytenburch:

- Brandweerkazerne en watertoren als beeldbepalende panden
- Verloop Oostelijk Spuywater nog zichtbaar
- Watertoren en slangentoren als landmarks
- Taartpuntvorm gebied
- Kale kern met groene rand, geleidelijke overgang van park naar stedelijk industrieel gebied
- Functiewijziging van akkerland naar gebied voor (gemeentelijke) industriële bedrijven en later kantoorgebouwen
- Vanaf Louwe Land zicht op Het Hof
- Hoflaan als belangrijkste toegangsweg en later in combinatie met de Van Linden van den Heuvellweg
- Bebouwing organisch gegroeid in oostelijke richting
- Het bedrijventerrein markeerde het eind van de stad in noordelijke richting
- Toegangen historisch gezien gericht op de haven of een binnenplaats, pas vanaf 1950 toegangen gericht op de Hoflaan
- Historische (functionele) samenhang met bebouwing overzijde Hoflaan
- Architectuur in Neorenaissancestijl en Delftse School
- Laagbouw
- Baksteenbouw
- Ontwikkeling van schaalvergroting in de bebouwing
- Bijna aaneengesloten rooilijn langs de Hoflaan rond 2000
- Historische landmarks van schoorstenen en gashouders
- Kunstwerken

kantoor en kreeg daarnaast nog drie gebouwen die wat betreft de constructie en vormgeving een eenheid vormden. De bebouwing in het gebied werd gekenmerkt door baksteenbouw en laagbouw. De industrie maakte steeds meer plaats voor kantoren van de gemeente, waarmee ook de schaal van de bebouwing toenam. Dit zorgde voor een bijna aaneengesloten rooilijn langs de Hoflaan vanaf 1968. Bij de nieuwe bebouwing werd ook meer aandacht besteed aan kunstuitingen. Zo bezaten beide kantoren van de gemeente wandkunstwerken en werden er ook beeldhouwwerken geplaatst die herinnerden aan de geschiedenis van het terrein of de aanwezige bedrijven. De kunstwerken zijn verplaatst of verloren gegaan, maar wellicht kan op een moderne manier de geschiedenis van het gebied worden vormgegeven.

Naast de eerder genoemde kunstwerken en architectuur had het gebied tot ca. 1950 drie landmarks. Namelijk de schoorstenen van de Gemeente Reiniging, de schoorstenen en machinerie van de gasfabriek en de gashouder(s). Vanaf 1950 werden deze landmarks vervangen door de slangentoren van de brandweer en de watertoren, die nog steeds een oriëntatiepunt vormen in de omgeving.

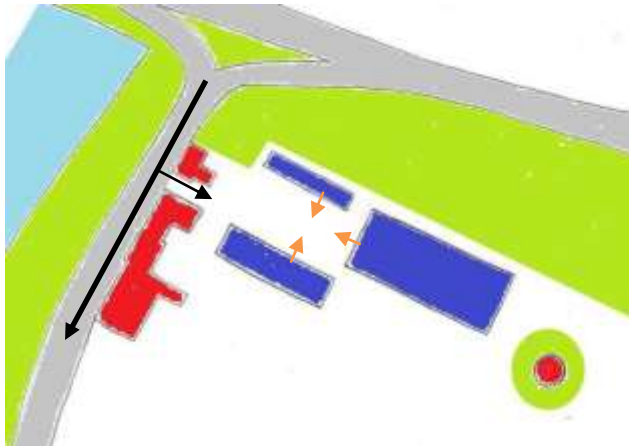
De brandweerkazerne en de watertoren verkeren nog in vrij gave staat en zijn mede daarom gekenmerkt als beeldbepalende panden. Deze beide gebouwen zijn onderdeel van het cultureel erfgoed van Vlaardingen en bepalend voor de identiteit van dit gebied.

De watertoren als landmark en de gebouwen van de Gemeente Reiniging in het groen, na 1955

6. Mogelijkheden voor het inpassen van cultuurhistorie

Het terrein van de Gemeente Reiniging bereikte men via een hekwerk naast de brandweer. Dan kwam men op een terrein waar de gebouwen aan een binnenplaats gesitueerd waren. Op dezelfde manier zou hier weer een plein of binnenplaats gecreëerd kunnen worden, waar zich de ingang naar de nieuwe bebouwing bevindt.

Schets met mogelijke indeling van bebouwing rondom een binnenplaats
Rood: bestaande bebouwing
Paars: nieuwe bebouwing

Om de geschiedenis van dit terrein levend te houden zouden de straatnaamborden kunnen verwijzen naar de bedrijven die hier stonden.

De gashouders zijn lange tijd beeldbepalend geweest in het gebied, maar intussen verloren gegaan. Als referentie naar de gashouder zou zijn ronde vorm gebruikt kunnen worden als speelweide of plein, zoals in Rotterdam Kralingen-Crooswijk is toegepast, bij de Nieuwe Rotterdamsche Gasfabriek.

Voorbeelden van speelweides en pleinen.
Rechts de luchtfoto van Kralingen-Crooswijk met de resterende cirkelvormige pleinen, die verwijzen naar de gashouders van de Nieuwe Rotterdamsche Gasfabriek uit 1852

Vanaf Het Louwe Land was er goed zicht op buitenplaats Het Hof. De bebouwing langs het park van Het Hof zou zo gesitueerd kunnen worden dat deze woningen mooi zicht hebben over het park. Er kan ook gewerkt worden met zichtlijnen.

Het verloop van het Oostelijk Spuijwater is nog te herkennen door een verhoging in het landschap bij de Hogelaan. Deze verhoging zou doorgetrokken kunnen worden of op een andere manier inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Bijvoorbeeld door een afwijkend gebruik van klinkers in het straatwerk.

De brandweerkazerne en de watertoren zijn als beeldbepalende objecten aangemerkt en moeten een logische plaats krijgen in de nieuwbouwplannen. Daarentegen zouden ze ook extra charme krijgen door ze bijvoorbeeld op een bepaalde manier aan te lichten, waardoor duidelijk kenbaar wordt dat het hier om belangrijke landmarks gaat. Voor beide panden wordt op dit moment een herbestemming gezocht. Door moderne technieken en gebruik van andere materialen zullen watertorens en slangentorens steeds vaker verdwijnen. Door deze mee te nemen in een nieuw ontwerp blijft de cultuurhistorie zichtbaar voor toekomstige generaties en kunnen zij wellicht een nieuwe functie krijgen. Voor kazernes en slangentorens die leeg zijn komen te staan, zijn verschillende nieuwe bestemmingen gevonden. Zo werd van een slangentoren in Breda een kantoorgebouw gemaakt en werd er in Zevenaar een kunstgalerie ondergebracht. Voor de watertoren geldt hetzelfde. Met het buitengebruik raken van de watertoren kwam deze leeg te staan. De andere watertorens van architect Kording zijn nog wel in gebruik (Berg en Dal) of zijn herbestemd. Zie bijlage 2 voor herbestemmingsprojecten van slangentorens en watertorens.

De functie van het gebied gaat verloren, maar men zou wel een industriële stedelijke sfeer kunnen behouden. Daarbij wordt gedacht aan gebouwen op grotere schaal van baksteen. Tussen de gebouwen open vlaktes, weinig groen

Schets met nieuwbouw en verloop Oostelijk Spuywater
Paars/donker blauw: nieuwbouw
Bruin: verloop Oostelijk Spuywater

Watertoren aan de Vaartse Rijn

in de kern, maar met juist een groene rand er omheen en een organisch gegroeide indeling van het terrein. Strijp-S in Eindhoven is een voorbeeld hoe de bebouwing is aangepast aan de oude bebouwingsstructuren.

Bij een organisch groeiend gebied moet wel de samenhang tussen de deelgebieden behouden blijven. Ook de kwaliteit moet in de tussentijd gewaarborgd blijven, bijvoorbeeld door het zoeken naar tijdelijke functies.

De herbestemming van de beeldbepalende panden blijft nog onzeker. De herbestemming moet tevens vorm krijgen in een gewijzigde bestemming van het gebied. Het industrieel stedelijk gebied krijgt een woonbestemming. De uitdaging is om hierbij een aantrekkelijke woonomgeving te creëren, maar tegelijkertijd ook de beeldbepalende panden een plek te geven in hun nieuwe omgeving en zo de geschiedenis van het gebied te behouden en verder inzichtelijk te maken.

Plattegrond Strijp-S. Bij de letter B is nieuwbouw gerealiseerd (SAS 3)

Nieuwbouw met op de achtergrond de witte fabrieksgebouwen van Philips

Bronnenlijst

- Archivariskamer 20 E 7, *150 Jaar gemeentebestuur*, pp. 251-269.
- Bommel, A.J. van, 'Buizengat Oostzijde', in: Buizengat-collectief (uitg.), *Het Buysse gatt Vlaerdingen* (1987) december, pp. 33-34.
- Bommel en R.R. Wijk, A.J. van, *Inventarisatie Wederopbouw Vlaerdingen*, Vlaerdingen 2002, p. 30.
- Bommel, B. van, *Binnenstadsonderzoek Vlaerdingen*, z.pl. 1990, pp. 144-146.
- Brugge, J.P. ter, 'De Buitenplaats "Het Hof" te Vlaerdingen', in: Buizengat-collectief (uitg.), *Het Buysse gatt Vlaerdingen* (1988) januari, pp. 7-24.
- Brugge, J.P. ter, *Het Buizengat Cultuurhistorische Verkenning*, z.pl. z.j., pp.2-4 en 20.
- Brugge en M.A. Struijs, J.P. ter, 'Het Spuiwater, bijgenaamd "Het Buizengat", en de oude haven te Vlaerdingen', in: Buizengat-Collectief (uitg.), *Het Buysse gatt Vlaerdingen* (1987) december, pp. 1-30.
- Defilet en T. de Ridder, M.P., *Bureauonderzoeken 8, Hoflaan-Oost, Vlaerdingen*, Vlaerdingen 2004.
- Gemeente Vlaerdingen, Geokijker.
- Horsten, Henk A., *Buiten-gewoon-buiten. Kunst in de openbare ruimte van Vlaerdingen*, Rotterdam 2007, pp. 82-83.
- Loon, M.P. Defilet en J.P. ter Brugge, C. van, *VLAK-verslag 26 Het Hof 02.023, Hoflaan 02.024*, Vlaerdingen 2007.
- Luth (samensteller), H.J., *Waar werk(t)en wij...toen en nu*, z.pl. 1999, pp. 16-23.
- Luth en M.P. Zuydgeest, H.J., *Het groot Vlaerdings prentenboek: de voortgang van Vlaerdingen*, z.pl. 2011, pp. 137, 233 en 297.
- Sectie Ruimtelijke Ordening, *Stedenbouwkundige opzet Buizengat-Oost*, Vlaerdingen 2006, p. 7.
- Stijl, R., *Herbestemmingsplan Watertoren Vlaerdingen 2012*, z.pl. 2012.
- Struijs, M.A., *Oud Vlaerdingen vanuit de lucht*, Ruinen 1996.
- Struijs, M.P. Zuydgeest en D. van Os, M.A., 'De Hoflaanwerf', in: Buizengat-Collectief, *Het Buysse gatt Vlaerdingen* (1987) december, pp. 49-54.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Beschermd stadsgezicht Vlaardingen*, z.pl. 2013, pp. 4-9.

Verhulst, C.W., 'De Vlaardingse brandweer: ruim 400 jaar strijd tegen de rode Haan', in: *Historische Jaarboek Vlaardingen 1986*, Vlaardingen 1986, pp. 89-104.

Verhulst, C.W., 'Onze kazerne 35 jaar', in: *Informatie Bulletin Brandweer Vlaardingen* 16 (1986) 62, pp. 7-9.

URL's

<http://www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/u4/lrDEFwatertorens.pdf>
(december 2013)

http://nl.wikipedia.org/wiki/De_Nachtwacht (december 2013).

http://nl.wikipedia.org/wiki/J.H.J._Kording (november 2013).

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Gasfabriek> (november 2013).

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Woningwet> (november 2013).

http://www.vlaardingen.nl/Archeologie/PublicatiesvanhetVLAK/VLAKverslagen/VLAKverslag26HetHof02023Hoflaan02024Verslagvanhetbouwhistorischarcheologischonderzoek/id_10368900 (november 2013).

Afbeeldingen

Stadsarchief Vlaardingen (Historische Atlas, archief gesloopte panden)

Archief Bouw- en Woningtoezicht

www.watwaswaar.nl

<https://maps.google.nl/maps> (Vlaardingen) (december 2013)

Bijlage

Bijlage 1. Bouwhistorie en cultuurhistorische waardestelling Watertoren Vlaardingen 2012, bijlage bij: Rommert Stijl, Herbestemmingsplan Watertoren Vlaardingen 2012.

Overzicht waarden

Hoge bouwhistorische waarde:

- Zowel exterieur als interieur in originele staat aanwezig
- De ligging aan de rand van het park
- Maakt deel uit van de wederopbouw

Positieve bouwhistorische waarde:

- Architectuurstijl
- Exterieur in goede kwaliteit
- Relatie met de brandweerkazerne
- Zeldzaamheid

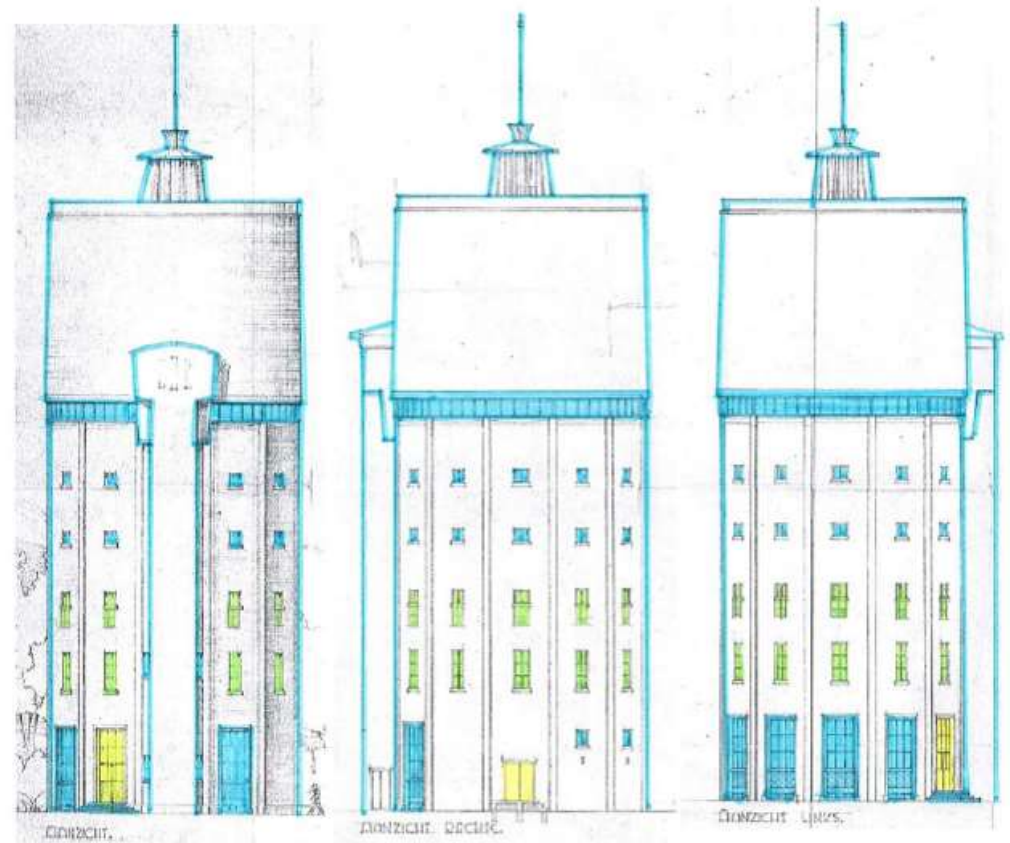
Indifferente bouwhistorische waarde:

- Het materiaalgebruik is niet bijzonder

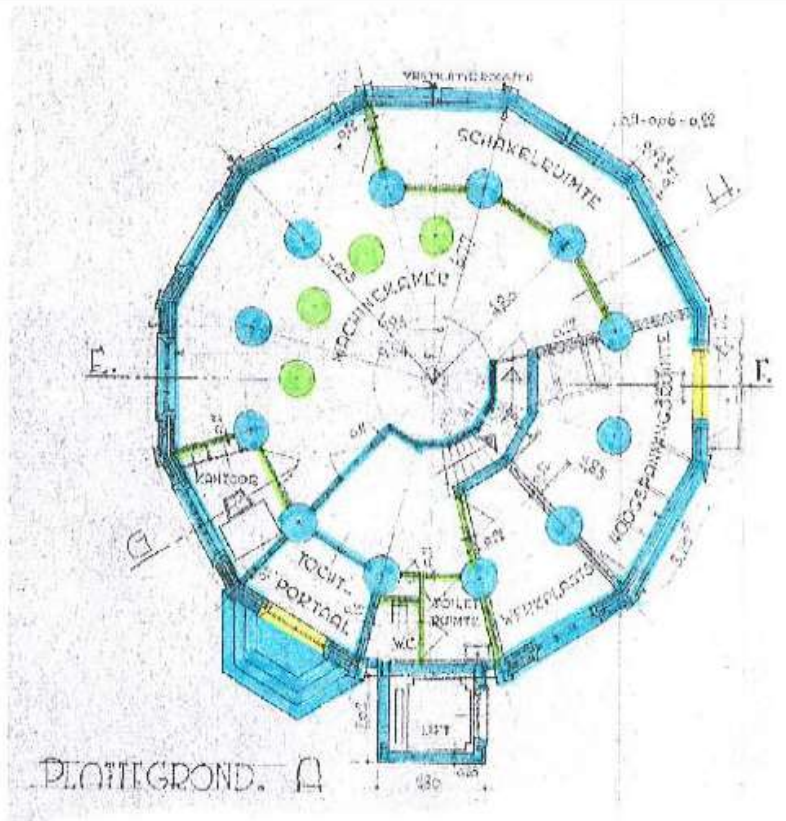
Negatieve bouwhistorische waarde:

- Ruiten op de begane grond en eerste verdieping zijn kapot, er is een plaat aangebracht die voorkomt dat er mensen in de watertoren kunnen komen
- Interieur grotendeels kapot
- Voordeur is niet meer in originele staat

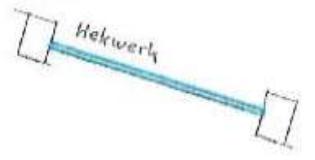
- Hoge monumentale waarde
- Positieve monumentale waarde
- Indifferente waarde

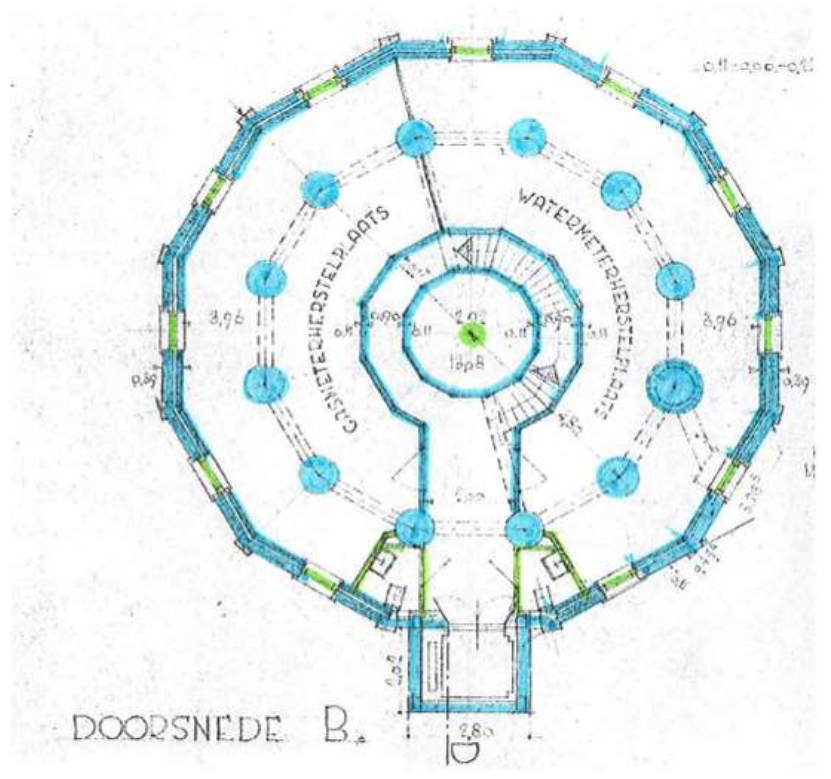
Gevelaanzichten met een overzicht van de cultuurhistorische waarde

PLAATGROND. A

Begane grond

DOORSNEDE B-B

Eerste verdieping

Toelichting

Alle onderdelen van de watertoren hebben een cultuurhistorische waarde gekregen. Wanneer het origineel is heeft het een hoge waarde, als het beschadigd is maar nog wel zichtbaar is, hoe het origineel eruit heeft gezien, krijgt het een positieve waarde en wanneer het vervangen of geheel verdwenen is krijgt het een indifferente waarde.

Het trappenhuis op de begane grond vormt een geheel met de hal. Door de grote verdiepingshoogte is dit een indrukwekkende verschijning. Hierdoor is het trappenhuis op de begane grond gemarkeerd als hoge monumentale waarde.

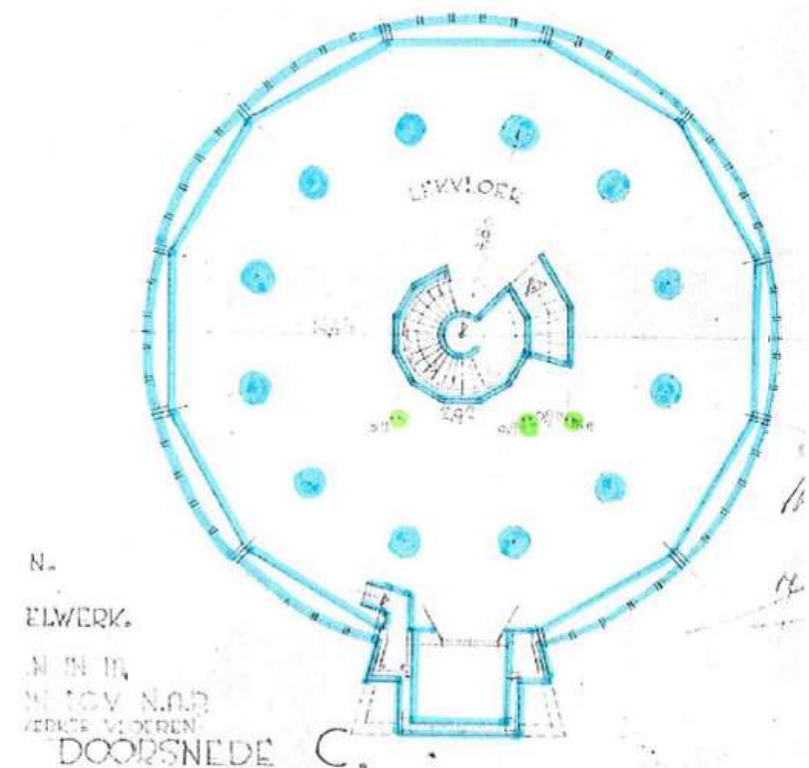
Door de originele binnen wanden is de indeling van de watertoren nog goed herkenbaar. Deze hebben een positieve waarde.

De entree deur die er nu in zit heeft geen monumentale waarde. De entree zelf wel, is een grote opening met een opstapje naar de toren toe.

De pompen en leidingen geven de toren een industriële uitstraling. Dit heeft een positieve waarde.

Ook de schacht waar de leidingen in lopen heeft een hoge monumentale waarde.

De vorm van het gebouw zelf heeft een hoge waardering gekregen, het is de bedoeling dat hier niets aan veranderd. De ramen op de begane grond zijn groot en statig, ook deze hebben een hoge waarde.

Zesde verdieping

De ramen van de tweede verdieping komen niet overeen met de ramen die op de tekening staan. Nadat de bouwaanvraag is ingeleverd, zijn de ramen alsnog veranderd. De ramen die er nu inzitten zijn dus wel origineel.

De kozijnen op de eerste en tweede verdieping zijn incompleet. Vroeger hebben er klapramen in gezeten, deze zijn eruit en er is een raam voor gezet. Dit is op de foto's te zien. Omdat de ramen niet meer compleet zijn hebben deze een positieve waarde gekregen.

De ruimte op de begane grond is hoog en groots. Dit komt door de combinatie van de hal met een hoge glazen wand en de grote ramen. Deze ruimte heeft een hoge monumentale waarde.

Bijlage 2. Voorbeelden van herinrichtingsprojecten van slangentorens en watertorens

Slangentorens

Breda

Grosfeld Architecten heeft de slangentoren in Breda op de Triple O Campus een nieuwe bestemming gegeven:

“De Slangentoren, van oudsher een bakken in de directe omgeving van de voormalige brandweerkazerne, is nu een van de eye-catchers van de Triple O Campus. De oude toren, waar vroeger na een brand de slangen te drogen werden opgehangen, is gerenoveerd door Grosfeld Architecten. Vanaf 14 december 2007 is het gebouw bovendien het nieuwe onderdak van dit architectenbureau en daarmee programmatisch als fysiek een prachtige aanwinst voor de campus.”

“In het nieuwe horizontale volume zijn de werkplekken ontworpen. Op de verdiepingen van de toren zijn de kantine, vergaderkamer, maquettekamer en bibliotheek gesitueerd. Op twintig meter hoogte is een prachtige ruimte met uitzicht over Breda ingericht die ook voor andere gebruikers van de Triple O Campus op gezette tijden open staat.”

Bron: http://www.redconcepts.nl/projecten/triple_o/slangentoren

Slangentoren voor herinrichting

Slangentoren na herinrichting

Interieur van kantoor

Leiden

Voor de oude watertoren uit 1952 in Leiden zijn meerdere ontwerpen gemaakt. Hans Klanker ziet in de watertoren mogelijkheden voor een gastenverblijf. Zie pagina 52.

Bron: http://www.hansklanker.nl/hka/slangentoren_leiden_files/gastenverblijf%20slangentoren.pdf

Een tweede ontwerp voor de watertoren van Leiden kwam van Ontwerpburo Muller. Zij kwamen met het originele idee om de slangentoren om te bouwen tot boekentoren, passend bij Leiden als boekenstad.

“De toren moet een soort grote boekenkast worden met een leestuin waar verschillende boeken opgeslagen worden. Delen van de boekenkast worden uitgegeven aan diverse partijen die daar boeken gaan opslaan. Mensen kunnen deze boeken vervolgens (o.a.) in de leestuin gaan bekijken.”

Bron: <http://blog.ontwerpburomuller.nl/blog/2012/06/27/redt-de-slangentoren-4/>

Ontwerp voor de herinrichting van de watertoren van Leiden tot boekentoren

Gastenverblijf Slangentoren

deze visie voor het hergebruik van de slangentoren is gemaakt voor SLS Wonen, winnaar van de 2e prijs van de door eLAN uitgeschreven opdrachtgeversprijsvraag

Van slangentoren naar gastenverblijf

Wanneer gaan we naar Leiden om onze zoon en dochter te bezoeken? Ik ben benieuwd hoe het met ze is en hoe het met hun studie gaat? Laten we dan weer een van die prachtige kamers reserveren in Gastenverblijf Slangentoren. 's Ochttends lekker ontbijten op het dakterras, ik heb er nu al zin in. Wat een heerlijke plek is dat in hartje Leiden.

Die zou het begin van een veel voorkomend gesprek kunnen zijn. Die oude slangentoren heeft met zijn unieke karakter en prachtige centrale ligging perfecte eigenschappen om gebruikt te worden als gastenverblijf. Om dat mogelijk te maken moeten er nieuwe vloeren en trappen komen. De toegang van de verblijven zijn via de buitentrap te bereiken. Die buitentrap is alleen van binnen naar bereikbaar, waardoor de verblijven goed zijn te beheren. De gemeentelijke woonkamer en keuken liggen handig op de begane grond. In de bolder staan de leestribunen die gasten kunnen gebruiken om richting het strand te fietsen, of het groene hart in te trekken. Tevens biedt de linker ruimte voor een cv ketel, wasmachine en opslag.

De verblijven zijn compact en hebben allemaal hun eigen douche en toilet. De balkons kunnen eenvoudig bereikt worden door de bestaande galeries in de gevel. Dit is een voorbeeld hoe we zoveel mogelijk gebruik maken van de bestaande structuur. Een schacht richten we in als toilet en in een andere schacht is ruimte voor een kledingkast.

Het leven blijft niet alleen in de toren, maar kan zich ook op de balkons ook naar buiten verplaatsen. Dat geldt ook zeker voor het dakterras en het pittoreske pleintje dat achter de toren ontstaat. Wat is er nu mooier dan met een prachtig uitzicht over de hele stad een glas goede wijn te drinken.

eLAN - maart 2012
Barbara Heij & Hans Klanker

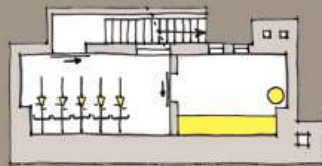
WOLF
architectuur

eLAN

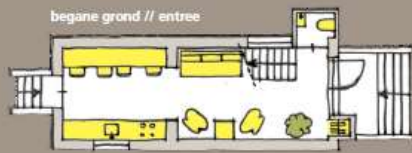
Hans Klanker
architect

fietsenstalling // berging

fietsenstalling 12 m²
berging / leedmak 8 m²

begane grond // entree

woonkamer 15 m²
keuken 10 m²

gastenverblijf 01

douche + toilet 2 m²
slaapkamer 10 m²
balkon 6 m²

gastenverblijf 02

douche + toilet 2 m²
slaapkamer 13 m²
balkon 6 m²

gastenverblijf 03

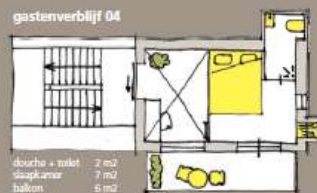
douche + toilet 2 m²
slaapkamer 13 m²
balkon 6 m²

gastenverblijf 04

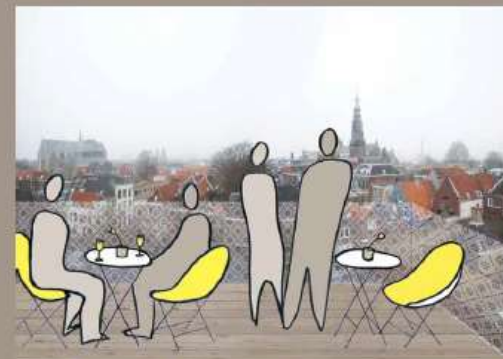

parterry woonkamer 1 m²
slaapkamer 14 m²
balkon 6 m²

gastenverblijf 04

douche + toilet 2 m²
slaapkamer 7 m²
balkon 6 m²

vanaf het dakterras is er prachtig uitzicht op het centrum van Leiden

de verbrede trap biedt een royale toegang en is prettig om op te zitten

de nieuwe trap van het Gastenverblijf is duidelijk zichtbaar en bereikbaar vanuit de Plaatsteeg, die aansluit op de Breestraat

Zevenaar

De brandweerkazerne uit ca. 1880 lijkt op een kerk. De kazerne heeft tot 1944 dienst gedaan en is in 2011 herbestemd tot kunstgalerie.

Bron: <http://www.slangentoren.nl/deslangentoren/>

Watertorens

Met het buiten gebruik raken van watertorens sinds 1980, wordt er veelvuldig gezocht naar herbestemmingen voor watertorens. Belangrijk bij herbestemming is dat het nieuwe ontwerp recht moet doen aan de cultuurhistorische betekenis. Het is dus noodzakelijk voorafgaand aan de herbestemming cultuurhistorisch en bouwhistorisch onderzoek te verrichten. Bij de herbestemming wordt gestreefd naar behoud en integratie van historisch waardevolle materialen, constructies en structuren. Een goede herbestemming zou ervoor moeten zorgen dat de nieuwe functie een toegevoegde waarde heeft voor de monumentale waarde van de watertoren. Het moet een passende functie zijn voor de watertoren, waarmee het weer betekenis krijgt in zijn omgeving. Inmiddels hebben zeker 40 watertorens in Nederland een nieuwe bestemming gekregen. Hieronder volgen enkele voorbeelden.

J.H.J. Kording heeft verschillende watertorens ontworpen. Sommigen zijn nog in gebruik en anderen hebben een nieuwe bestemming gekregen of staan nog leeg. Zo heeft de watertoren uit Den Helder al een hele geschiedenis van herbestemmingen achter de rug. De watertoren werd in 1908 gebouwd naar ontwerp van Jan Schotel en tussen 1959-1961 grondig verbouwd door Kording. Nadat de watertoren eind jaren tachtig buiten gebruik raakte, kwam er eerst een café in, vervolgens een klimwand en nu is de watertoren herbestemd als woning.

Bron: <http://www.oneindignoordholland.nl/nl-NL/verhaal/1622/de-nieuwe-watertoren-van-den-helder> en [http://nl.wikipedia.org/wiki/Nieuwe_watertoren_\(Den_Helder\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Nieuwe_watertoren_(Den_Helder))

Watertoren Den Helder, gebouwd 1908 naar ontwerp van Jan Schotel en 1959-1961 verbouwd door J.H.J. Kording

Watertoren Oost-Souburg, J.H.J. Kording, gebouwd 1939

In 1939 ontwierp architect Kording de watertoren van Oost-Souburg. Inmiddels is deze watertoren ook buiten gebruik gesteld en wordt deze regelmatig gebruikt als expositieruimte door Buro Beeldende Kunst uit Vlissingen. Beeldend kunstenaar Jan van Munster heeft sinds 2005 boven in de watertoren zijn atelier ingericht. Zijn ronde woonhuis onder aan de voet van de watertoren is geïnspireerd op het watervat van de watertoren.
Bron: <http://stichtingik.nl/>

De watertoren van Eibergen wordt nog altijd gebruikt om een constante waterdruk op het leidingnet te behouden. Daarnaast wordt deze toren, net als de toren van Helmond eveneens gebruikt voor het plaatsen van zendmasten. Een andere opmerkelijke herbestemming werd gevonden voor de watertoren van Oss. Deze in 1935 door Kording ontworpen watertoren is sinds 1975 herbestemd als Moskee.

Andere watertorens

Niet alleen voor watertorens van architect Kording werd een nieuwe functie gevonden. Ook voor andere watertorens is een herbestemming gezocht om hen te behouden. Zo werd in Steenbergse de watertoren een kinderdagverblijf (<http://www.toerdeloo.nl/>) en worden vaak ook woningen in watertorens gerealiseerd, zoals in Middelburg. Deze woning wordt tevens verhuurd als vakantie woning (<http://www.watertorenijmuiden.nl/vakantieverhuur/index.html>).

Watertoren Oss, J.H.J. Kording, gebouwd 1935

Exterieur en interieur watertoren Middelburg, gebouwd in 1892

De watertoren van Bussum uit 1897 is heringericht als duurzaam kantoor, met een gedeelte nieuwbouw. Het herbestemmings project werd in 2010 opgeleverd. Het ontwerp is gemaakt door Michiel Haas van het Nederlands Instituut voor Bouwbiologie en Ecologie (NIBE) en Bob Custers van VOCUS architecten BNA - samen vormen zij het Bussums Watertoren Collectief.
<http://www.watertorenbussum.nl/home/>

In Groningen werkt men momenteel aan de herbestemming van de watertoren tot locatie voor kleine feesten en evenementen. Tevens krijgt het een auditorium. Deze watertoren *Groningen Noord* werd in 1907 gebouwd en staat sinds 1978 leeg. Nu is er eindelijk een nieuwe, passende bestemming gevonden.

Ontwerp indeling watertoren Groningen, gebouwd in 1907

Exterieur en interieur watertoren Bussum, gebouwd in 1897

Voor de watertoren in Breda aan de Speelhuuslaan was sprake van een herbestemming tot thema restaurant. Uiteindelijk is het een kantoor geworden voor het adviesbureau voor woning en leefomgeving SOAB (<http://www.bhic.nl/index.php?id=11859>).

Meer informatie:

<http://www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/u4/lrDEFwatertorens.pdf>

http://www.watertorens.nl/artman/publish/cat_index_1.shtml (Nederlandse Watertoren Stichting)

Herinrichting watertoren in Breda tot adviesbureau